

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

* Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ (Βασιλ. Κ. Σταθάκη)	305
* ΤΟ ΔΡΑΜΑ ΤΟΥ ΑΘΕΪΣΜΟΥ (Γ. Β. Μελέτη)	310
* Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΦΗΒΕΙΑΣ: ΒΙΟΪΑΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ (Γ. Δ. Μαραγκού)	316
* ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΤΟ ΜΕΤΡΟ (Πανορμίτη)	323
* ΗΤΑΝ ΕΝΑΣ ΑΠΡΙΛΗΣ (Ποίημα Στ. Μπολέτση)	324
* ΣΧΟΛΙΑ (Τομέως Τύπου τής Χ.Ε.Ε)	325
* Η ΡΟΔΟΔΑΦΝΗ (Ποίημα Α. Σταυρίτη)	329
* ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (Τομέως Μέσων Ένημερώσεως τής Χ.Ε.Ε.)	330
* Η «ΠΡΟΣΦΟΡΑ» Η ΑΛΕΙΤΟΥΡΓΗΤΗ (Διήγημα Πρωτοπρ. Ίγνατίου Ι. Παπαοηλιοπούλου)	333

ΕΤΟΣ 63ον

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2000

ΑΡΙΘ. 615

ΔΡΧ. 200

«ΑΚΤΙΝΕΣ»

Επιστήμη - Φιλοσοφία - Κοινωνικά Ζητήματα -
Γράμματα - Τέχνη

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

ΤΟΜΟΙ: 1938-1997

Έπιμέλεια
ΒΑΣ. Χ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»
ΑΘΗΝΑ 1998

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 63ον

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2000

Άριθ. 615

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ

Α'

Σημαντικά γεγονότα με μία άσυνήθιστη για τό παρελθόν πυκνότητα σημειώθηκαν στην παγκόσμια αλλά και στην ελληνική ιστορία τόν αιώνα πού έφυγε, τών όποιων τίς μελλοντικές έπιπτώσεις δέν είναι πάντοτε εύκολο νά εκτιμήσει ό κάθε ένας. Σέ πολλούς σημαντικούς σταθμούς και χρονολογίες τού είκοστού αιώνα θά μπορούσε νά σταθεί κανείς και νά κάνει λόγο για τήν ιστορική τους σημασία. Τά γεγονότα όμως τού 1922 μέ τήν άτυχή έκβαση τής μικρασιατικής έκστρατείας άποτελοϋν ένα θλιβερό όρόσημο στην ιστορική πορεία τού Έλληνισμού μέ τόν ξεριζωμό του από τίς ανατολικές άκτές τού Αιγαίου, τήν ένδοχώρα τής Μικράς Ασίας και τόν Πόντο. Πολλοί θεωροϋν τήν χρονολογία αυτήν περισσότερο θλιβερή από εκείνη τού έτους 1453 μέ τήν πτώση τής Βασιλεύουσας.

«Η καταστροφή» —θά γράψει ό Έλευθέριος Βενιζέλος— έξεταστέον άν δέν είναι μεγαλύτερα και από τήν πώσιν τής Κωνσταντινουπόλεως τό 1453. Είς τήν πώσιν τής Κωνσταντινουπόλεως τό έθνος έμεινεν είς τάς έστίας του ύποταγμένον και δοϋλον, αλλά έμεινεν συνεχίζον τήν ζωήν του,

δέν έπαθε τήν συμφοράν τήν όποιαν έπαθε σήμερον».

Συμφορά πού δέν άφορά μόνον τό ξεριζωμό τού Έλληνισμού από τήν Ίωνία, αλλά και από τόν Πόντο και λίγο άργότερα από τήν Ανατολική Θράκη.

Νά πώς κρίνει τά γεγονότα αυτά στό ιστορικό του έργο και ό Σπ. Μαρκεζίνης.

«Από τό 1922 άρχίζει έντελώς νέα —μοναδική δέ— περίοδος ελληνικής ιστορίας». Έως τότε ή Έλλάς είχε συνήθως διςυπόστατον ύπαρξιν. Έλλάς έλευθέρα και Έλλάς έκτός τών συνόρων, κατά πάγιον δέ κανόνα ή δευτέρα Έλλάς ήτο μεγαλύτερα τής πρώτης. Μόνον είς τήν σύντομον περίοδον τής κυριαρχίας τού Μεγάλου Άλεξάνδρου και τήν Βυζαντινήν τής άκμής ύπάρχει μία Έλλάς. Ό κανών είναι μικρά κοιτίς ή όποία άποτελεί τήν Μητέρα και άχανής έκτασις διασποράς σποραδικώς είς τήν Δύσιν και συμπαγώς και σταθερώς είς τήν καθ' ήμάς Ανατολήν. Υπό τοιαύτας συνθήκας είχαμε τήν Έλλάδα και τήν πολιτικήν της, τήν Έλλαδικήν, έκ παραλλήλου δέ τήν άλλην Έλλάδα μέ τήν πολιτικήν τού Έλληνισμού. Από τό 1922 έχομε μέ

τήν εξαίρεσιν τῆς Β. Ἡπείρου καί τῆς Κύπρου ἀπλῶς ἀποδήμους Ἕλληνας. Ἡ μεταβολή δέν ἔγινε ἀμέσως ἀντιληπτή. Μόνον τώρα ἀρχίζει καί γίνεται συνείδησις ἡ ἐγκληματική ἐπίδρασις ἐκ τῆς μεταβολῆς αὐτῆς ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν, κοινωνικῶν, οἰκονομικῶν καί πολιτικῶν δεδομένων» (Σπ. Μαρκεζίνη: Πολιτική ἱστορία τῆς νεώτερης Ἑλλάδος, σελ. 10).

Β'

Ἡ παρουσία τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὸν μικρασιατικὸ χῶρο διήρκεσε περίπου τρεῖς χιλιετίες.

Ἡ εἰσοβολή τῶν Δωριέων γύρω στὰ 1150 π.Χ. ἀναγκάζει ὀρισμένα ἐλληνικά φύλα ἐγκατεστημένα ἀπὸ παλαιότερα στὴν Ἑλλάδα νὰ μετατοπισθοῦν καί νὰ ἐγκατασταθοῦν μόνιμα πλέον στοὺς χώρους πού κατέχουν καί στοὺς ἱστορικοὺς χρόνους.

Παράλληλα ἄλλοι ἀφήνουν τὴν Ἑλλάδα καί μεταναστεύουν στὰ δυτικά παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Μαζί τους φέρνουν μέσα στὰ ἄλλα στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ τους, τὰ ἠρωϊκά τους τραγούδια καί τίς παραδόσεις τους. Τίς ἱστορίες π.χ. τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου καί ἄλλες τίς παίρνουν μαζί τους ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα οἱ ἄποικοι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καί ἀρχίζουν σιγά - σιγά νὰ τίς ὀργανώνουν καί νὰ τίς συστηματικοῦν. Τό μεγάλο αὐτό ἔργο τῆς ὀργανώσεως τῶν ἐπῶν αὐτῶν ἔγινε στὴν Ἰωνία.

Τοὺς Ἕλληνας ἀποίκους τῆς Ἰωνίας τοὺς χαρακτηρίζε τό καθαρό μυαλό· ἔτσι μέσα στὰ ἄλλα αὐτοὶ ἔνωσαν πρῶτοι τὴν ἀνάγκη νὰ βάλουν σέ τάξη καί νὰ ἐξηγήσουν ὅ,τι ἔβλεπαν γύρω τους πολὺπλοκο, ἀνακατεμένο, ἀνεξήγητο. Στούς αἰῶνες πού ἀκολούθησαν Ἰῶνες εἶναι οἱ πρῶτοι φιλόσοφοι πού

θά ζητήσουν νὰ ἀνακαλύψουν στὸ Σὺμπαν τὴν τάξη πού τό κυβερνᾷ.

Ἀπὸ τό ἴδιο πνεῦμα ὠθούμενοι οἱ ἐπικοὶ τῆς Ἰωνίας θά ζητήσουν νὰ βάλουν τάξη καί στὸ μυθολογικὸ ὕλικό, ὄχι μόνον στὸ δικό τους, ἀλλὰ καί σέ ἐκεῖνο τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Ἔτσι σιγά - σιγά οἱ ἐλληνικοὶ μῦθοι ὀργανώνονται καί σχηματίζεται ἓνα ἐνιαῖο σύνολο. Ἡ ὀργάνωση τοῦ μυθολογικοῦ ὕλικου πρέπει νὰ ἀπασχόλησε ἀρκετές γενεές αἰοιδῶν.

Παράλληλα συνεχιζόταν ἡ δημιουργία ὄλο καί καινούργιων ἐπικῶν ποιημάτων. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ ποίηση αὐτὴ ἦταν προφορική καί αὐτοσχέδια δέν σώθηκε ἀπὸ αὐτὰ οὔτε ἓνας στίχος.

Τὰ ὀμηρικὰ ὁμως ἔπη χρεωστοῦν τὴν διάσωσή των ὄχι μόνον στὴν ἐξαιρετὴ ποιότητά των, ἀλλὰ καί στὸ γεγονός, ὅτι καταγράφηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχή.

Γ'

Ἡ ἀσφάλεια καί ἡ ἐλευθερία τῶν ἐλληνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας δέν ὑπῆρξε πάντοτε ἐξησφαλισμένη.

Τόν ΣΤ' πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα οἱ Λυδοὶ κατ' ἀρχὴν μὲ τόν βασιλέα των τόν Κροῖσο καί στὴν συνέχεια οἱ Πέρσες μὲ τόν βασιλέα των Κύρον ἀπειλοῦν καί καταλύουν τὴν συνέχεια τὴν ἐλευθερία τῶν ἐλληνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

«Ἡ σύμπτωση καταλυτικῆς ἀπειλῆς, διχαστικοῦ φανατισμοῦ καί ἐμφυλίων συγκρούσεων, εἶναι σχεδόν κανόνας, στὴν ἐλληνικὴ ἱστορία. Σπανιώτερη εἶναι ἡ παράδοση συνύπαρξης τῶν φαινομένων αὐτῶν μὲ μία ἔκρηξη πνευματικῆς καί καλλιτεχνικῆς δημιουργίας τέτοια, πού ὁ παγκόσμιος πολιτισμὸς νὰ διανύσει ἀπότομα ἀπόσταση, γιὰ τὴν ὁποία ἀπαιτεῖται χρονικὸ διάστημα αἰῶνων. Ἡ στενότητα, τέλος, τοῦ χώ-

ρου, εντός του οποίου ήκμασε άστραφτερή πλειάδα πολυταλάντων ανθρώπων, που ήσαν ταυτόχρονα παράγοντες πολιτικοί του άστεως, έπιστήμονες και στοχαστές, ένίοτε τεχνικοί και καλλιτέχνες κάνει τό «ίωνικό θαύμα» στιγμής της πανανθρώπινης ιστορίας σχεδόν μοναδική. Μία άλλη θά μπορούσε νά είναι ή 'Ιταλία της 'Αναγεννήσεως. 'Απέναντί της όμως ή πνευματική 'Ιωνία του πρώτου ήμίσεως του ΣΤ' π.Χ. αιώνα έχει τό ασύγκριτο προβάδισμα της άπόλυτης πρωτιάς, καθ' ότι παρουσιάζεται στην χαραυγή της ιστορίας και σχεδόν της αλλάζει φορά». ⁽¹⁾

'Η Μικρά 'Ασία μέ την πάροδο των αιώνων γνώρισε τίς περσικές έπιδρομές, τό πέραςμα του Μεγάλου 'Αλεξάνδρου και την κατάλυση της κυριαρχίας των Περσών και στην συνέχεια την άκμή των κρατών των διαδόχων του, για νά γίνει στό τέλος έπαρχία του οίκουμηνικού κράτους της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

«Παρά τίς έναλλαγές αυτές της έξουσίας και της κυριαρχίας στίς πόλεις της Μικρής 'Ασίας έξακολουθει νά είναι λαμπρή και πολυδιάστατη ή πολιτιστική ζωή στην έλληνιστική υπό ρωμαϊκή διοίκηση δυτική Μικρά 'Ασία». ⁽²⁾

«Οί 'Αλεξανδρινές κατακτήσεις καθήγησαν μέ έκπληκτική ταχύτητα την αντίθεση που τόσο ταλάνιζε τίς ελληνικές πόλεις των παραλίων, ανάμεσα σε αυτές και σε μία άφιλη πολιτιστικά διάφορη ένδοχώρα. Τώρα και ή ένδοχώρα έξελληνίζεται και γίνεται σε μεγάλο βαθμό έλληνίζουσα σπαρμένη μέ λευκές έλληνοπρεπέστατα κτισμένες πόλεις». ⁽³⁾

Στό μεταξύ στους κόλπους των έβραϊκών παροικιών, που ήσαν τόσον περισσότερον πολυάριθμες όσο πλουσιώτερες ήσαν οι πόλεις που τίς φιλοξενούσαν κάνει την έμφάνισή της έν μέσω τόσων άλλων και ή Καινή Διδαχή.

'Η παρουσία του 'Αποστόλου Παύλου και των συνεργών του, καθώς και των άλλων 'Αποστόλων γίνεται έντονα αισθητή μέ την ίδρυση πλειάδας όνομαστών 'Εκκλησιών στα δυτικά παράλια και στην ένδοχώρα της Μικρής 'Ασίας. Οί άφηγήσεις των Πράξεων των 'Αποστόλων καθώς και οι έπιστολές του Παύλου προς Γαλάτας, 'Εφεσίους και Κολλασαείς μαρτυρούν τό ένδιαφέρον των 'Αποστόλων και την ανταπόκριση των πληθυσμών της Μ. 'Ασίας στό Εύαγγελικό Μήνυμα και τον σημαίνοντα ρόλο των 'Εκκλησιών αυτών στον άρχέγονο Χριστιανισμό. Και στην συνέχεια μέ την διαδοχή της ρωμαϊκής έξουσίας από τους Βυζαντινούς και την επικράτηση του Χριστιανισμού ή Μικρά 'Ασία γίνεται τό πνευματικό κέντρο της Χριστιανοσύνης. Οίκουμηνικοί Σύνοδοι πραγματοποιούνται στίς άκμάζουσες πολιτείες της, ένώ ένα σεβαστό πλήθος Πατέρων και Οίκουμηνικών Διδασκάλων φωτισμένων από τό 'Αγιον Πνεύμα έλκουν την καταγωγή των από τίς έπαρχίες αυτές.

Δ'

Κατά την μακρά βυζαντινή περίοδο ή Μικρά 'Ασία δέχεται κατά καιρούς τίς εισβολές διαφόρων επιδρομέων από την 'Ανατολή, όπως των Περσών στίς άρχές του Ζ' αιώνα και των 'Αράβων στα μέσα αυτού, οι όποιοι έπανεμφανίζονται στίς άρχές του Η' αιώνα. Για την άμυνα της σημαντικότερης αυτής έπαρχίας όπως και άλλες περιοχές της Αυτοκρατορίας στρατικοποιούνται μέ βάση τά «θέματα», ένότητες διοικητι-

(1) Κώστα Μ. Σταματοπούλου: «'Η Μικρασία του Αιγαίου» έκδόσεις 'Αστερισμός 'Αθήνα 1998 σελ. 43-44.

(2) Αυτόθι σελ. 69.

(3) Αυτόθι σελ. 66.

κές και στρατιωτικές υπό τις διαταγές στρατηγών.

Τόν ΙΑ' αιώνα εποχή αποδυναμώσεως της ισχύος της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας έμφανίζονται οι Τούρκοι, οι όποιοι βρίσκοντας την Μικρά Άσία άοπλη και την Αυτοκρατορία διχασμένη έπιχειρούν με τόλμη τις πρώτες εισβολές τους. Μέ την πάροδο του χρόνου οι Τούρκοι έπεκτείνονται από Άνατολάς προς Δυσμάς και έδραινούνται όριστικά στον μικρασιατικό χώρο μέχρι σήμερα.

Μεσολάβησαν βέβαια τόν ΙΓ' αιώνα ή έστρατεία των Σταυροφόρων, και τό πέρασμά τους από την Μικρά Άσία καθώς και προσπάθειες των Βυζαντινών για την επανάκτηση αυτής, ως έπίσης και τό πέραςμα των αίμοδιψών Μογγόλων του Ταμερλάνου στις άρχές του ΙΕ' αιώνα, οι όποιοι θά φθάσουν μέχρι την Σμύρνη. Η Σμύρνη ζεί μιά σκηνή, την όποια πεντακόσια εΐκοσι χρόνια άργότερα θά ξαναζήσει πάλι. Για όσους από τους χριστιανούς κατοίκους της πόλεως δέν πρόλαβαν νά φύγουν τους περίμενε ή σφαγή εκ μέρους των όρδών του Ταμερλάνου.

Μετά την άποχώρηση των Μογγόλων όριστικοί κύριοι της Μικρής Άσίας γίνονται οι Όθωμανοί, ή έπικράτηση των όποίων συμβάλλει στην ένοποίηση της δυτικής Μικρής Άσίας υπό τό σκΉπτρο των και την παγίωση της εΐρήνης στην ταλαίπωρη αυτή γΉ, οι πληθυσμοί της όποίας άντιμετώπισαν τους ένοσκήψαντες Όθωμανούς με άκρα έπιφύλαξη ως κάτι νέο, μετά τόσα και τόσα δεινά, τά όποια είχαν κατά καιρούς ύποστεί.

Ε'

Μέ την πάροδο του χρόνου «για νά άνθίσει ό μικρασιατικός Έλληνισμός είχε την ανάγκη έξασφαλίσεως ενός καθεστώτος σχετικής τουλάχιστον έλευθερίας. Η σχετική αυτή έλευθερία

παραχωρήθηκε από την Πύλη σταδιακά μετά τό 1830 —χρονολογία γύρω από την όποια πρωτοκτιζονται ή ξανακτιζονται όρθόδοξοι ναοί σέ όλόκληρη την αυτοκρατορία— και ήλθε ως άποτέλεσμα σειρής μεταρρυθμίσεων, πού σκοπό είχαν τόν έκσυγχρονισμό του όθωμανικού οίκοδομήματος. Οι κλιμακούμενες μετά τό 1839 μεταρρυθμίσεις, κορυφώνονται στα 1850 με την παροχή της ίσοπολιτείας σέ όλες τις συννοικούσες «όθωμανικές έθνότητες», υπέρ των όποίων έξακολουθοΐν επί πλέον νά ισχύουν τά πατροπαράδοτα «προνόμια», πού θά κατοχυρωθοΐν εκ νέου στους «Γενικούς» ή «Έθνικούς κανονισμούς», οι όποιοι εκπονούνται στό πρώτο ήμισυ της δεκαετίας του 1860. Κράτος εν κράτει, τό ρωμαϊκό μιλλέτι, κάτω από την συνετή διοίκηση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, του Έθνικού Μικτού Συμβουλίου της Πόλης και των άνά τόπους εκπροσώπων της Έκκλησίας και των κοινοτήτων έμμεταλλεύεται την εΐνοιική πολιτική συγκυρία, ένω δέν χάνει τις νέες ευκαιρίες πού παρουσιάζονται, καθώς, μετά τό 1840 ή Αυτοκρατορία άνοίγεται στην δυτική οίκονομία».⁽⁴⁾

Αυτή ή κατάσταση εΐημερίας του Έλληνισμού της Μικρής Άσίας και άνεκτης συνυπάρξεως με τό Όθωμανικό στοιχείο έξακολουθεΐ και στην συνέχεια μέχρι την έπικράτηση του κινήματος των Νεοτούρκων και τους βαλκανικούς πολέμους 1912-1913, όποτε στό πνεΐμα της μετατροπής της πολυεθνικής Όθωμανικής Αυτοκρατορίας σέ έθνικό τουρκικό κράτους άρχισαν οι διώξεις και του ελληνικού μικρασιατικού στοιχείου. Έκ του λόγου αυτού είχαν άρχίσει τό 1914 προς της έκρήξεως του πρώτου παγκοσμίου πολέμου διαπραγματεύσεις μεταξύ των Κυβερνήσεων Ελλάδας και Τουρκίας

(4) Κώστα Στασινόπουλου: «Η Μικρασία του Αιγαίου» σελ. 156.

για τήν ανταλλαγή τών πληθυσμῶν οἱ ὁποῖες διεκόπησαν λόγω τοῦ πολέμου.

Ἡ συνέχεια εἶναι πλέον γνωστή. Στό τέλος τοῦ πολέμου ἡ Ἑλλάδα ἀνήκει στίς νικήτριες χῶρες καί ἡ Τουρκία στίς ἡττημένες. Ἐτσι λοιπόν τόν Μάιο τοῦ 1919 ἀπεφασίσθη ἀπό τοὺς ἡγέτες τῶν μεγάλων Δυνάμεων στό Παρίσι ἡ κατάληψη ὑπό ἐλληνικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς περιοχῆς τῆς Σμύρνης γιά τήν ἐξασφάλιση τῆς τάξεως ἐκεῖ. Ἡ ἐλληνική στρατιωτική παρουσία στήν Μικρά Ἀσία μέ διάφορες διακυμάνσεις διήρκεσε τρία καί πλέον ἔτη μέ τελική ἔκβαση τήν ἐπικράτηση τοῦ στρατοῦ τοῦ Κεμάλ, τήν ἀποχώρηση τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ, τήν συμφορά, τόν δλεθρο καί τήν προσφυγιά τοῦ γηγενοῦς ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ.

«Ἡ συμφορά βρῆκε τόν κόσμο ἀνυποψίαστο. Τήν ἀντελήφθη βλέποντας νά μπαίνουν στήν Σμύρνη οἱ φάλαγγες τῶν προσφύγων τοῦ ἐσωτερικοῦ πού ἔφερναν ἀπό τοὺς τόπους των τὰ ἄγρια μαντάτα, τό ἴδιο κι ἀπό τὰ λείψανα τῆς στρατιᾶς, πού ἔλυωσε καί πού συντεταγμένα ἤ σκόρπια, διέσχισε βιαστικά τήν πόλη τραβώντας πρὸς τόν Τσεσμέ, ὅπου περιμένε ὁ στόλος... Ἡ Σμύρνη λεηλατεῖται, κατόπιν πυρπολεῖται καί ἐπὶ τριήμερον φλέγεται. Οἱ ἄνδρες ἀπό δεκαῆξι ἕως σαρανταπέντε ἐτῶν αἰχμαλωτίζονται καί παίρνουν τόν δρόμο τοῦ ἐσωτερικοῦ. Νεκροί σπαρμένοι στίς πεδιάδες καί στά περιβόλια καί στά ἐρημοτόπια καί στά βράχια τῆς Ἀνατολῆς. Στήν Σμύρνη μαρτυρεῖ ὁ Χρυσόστομος, στίς Κυδωνίες ὁ Γρηγόριος, στά Μοσχονήσια ὁ Ἀμβρόσιος. «Οὔτοι εἰσιν οἱ ἐρχόμενοι ἐκ τῆς θλίψεως τῆς μεγάλης καί ἔπλυναν τὰς στολὰς αὐτῶν καί ἐλεύκαναν αὐτάς ἐν τῷ Αἵματι τοῦ Ἀρνίου. Διά τοῦτο εἰσιν ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ».⁽⁵⁾

(5) Αὐτόθι σελ. 195.

ΣΤ'

Καί τό τέλος ὅλης αὐτῆς τῆς τριετίας πορείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ στόν χῶρο τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μπορεῖ νά συνοψισθεῖ στό μελαγχολικό συμπέρασμα στό ὁποῖο καταλήγει ὁ ἀρχιεπίσκοπος Χρῦανθος Φιλιππίδης (1881-1949) στό σύγγραμμά του «ἡ Ἐκκλησία τῆς Τραπεζοῦντος» μέ τό ὁποῖο κλείνει τό περιοποῦδαστο αὐτό ἔργο του: «Ἐπὶ τήν ἔνοχον ἀδιαφορίαν τῆς χριστιανικῆς Δύσεως, ἐν ἔτει 1453 ἔπεσεν ἡ Κωνσταντινούπολις καί ἐν ἔτει 1461 ἡ Τραπεζοῦς καί κατεστράφη ὁλόκληρος ἀκμαῖος πολιτισμός».

»Τῆ ἐνόχῳ συνεργασίᾳ τῶν συμμάχων Χριστιανικῶν Δυνάμεων τῆς Δύσεως, τῆς Γερμανίας καί τῆς Αὐστρίας κατά τὰ ἔτη 1914-1918 ἐσφάγη ὑπό τῶν νεοτούρκων ὁλόκληρον ἔθνος τό Ἀρμενικόν καί ἑκατοντάδες χιλιάδες Ἑλληνες βιαίως ἀπεσπάρθησαν ἀπό τῶν ἐστιῶν αὐτῶν καί ἀπέθανον ἐν τῇ ἐξορίᾳ».

»Τῆ ἐνόχῳ συνεργασίᾳ τῶν συμμάχων χριστιανικῶν Δυνάμεων τῆς Δύσεως κατά τὰ ἔτη 1919-1922 τό ἐθνικόν κίνημα τῶν Τούρκων τοῦ Μουσταφᾶ Κεμάλ Πασᾶ συνεπλήρωσε τό ἔργο τῶν Νεοτούρκων καί κατά ἑκατοντάδες ἀπηγχονίζοντο Ἑλληνες κληρικοί καί πρόκριτοι..., ἐν ᾧ κατά χιλιάδες ἄλλοι στρατεύσιμοι νέοι καταδικάζοντο εἰς τόν διά τῆς πείνης καί τῶν ταλαιπωριῶν θάνατον ἐν τῇ ἐξορίᾳ. Καί ἐπῆλθε κατά τόν Αὐγουστο τοῦ 1922 ἡ Μικρασιατική καταστροφή καί ἐπηκολούθησεν ἐν ἔτει 1923 ἡ ανταλλαγή τῶν πληθυσμῶν καί ἡ ἐντεῦθεν ἐρήμωσις Πόντου, Μικρᾶς Ἀσίας καί Θράκης καί ἡ καταστροφή ὁλοκλήρου χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Καί ἐσβέσθη ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος καί ἡ κληρονομία ἡμῶν μετεστράφη ἄλλοτροίσις...».

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΤΟ ΔΡΑΜΑ ΤΟΥ ΑΘΕΪΣΜΟΥ

“Ας έχουμε τήν ειλικρίνεια καί τήν τόλμη νά τό όμολογήσουμε. Οί ίσχυρισμοί τής άνυπαρξίας τοῦ Θεοῦ δέν πείθουν οὔτε καί αὐτούς, πού τούς προβάλλουν. Οί άνθρωποι αὐτοί, κατά κανόνα, κάνουν κοσμοθεωρία τή ζωή τους. Καί μετά, μέ άσύστατα έπιχειρήματα, προσπαθοῦν νά τή δικαιολογήσουν. Δέν λείπουν, όμως, καί οί ἄθεοι, πού ἔχουν τίσ άναλαμπές τους καί σέ στιγμές ειλικρίνειας καταθέτουν μερικές συγκινητικές καί συγκλονιστικές όμολογίες. Θά περιοριστοῦμε σέ δύο άντιπροσωπευτικές. Ἡ πρώτη εἶναι τοῦ γνωστοῦ γαλλορουμάνου συγγραφέα Εὐγένιου Ἴονέσκο. Καί ἡ δεύτερη τοῦ Νίτσε.

«ΕΧΟΥΜΕ ΚΑΤΑΝΤΗΣΕΙ ΑΝΔΡΕΙΚΕΛΑ»

Ὁ Ἴονέσκο άφήνει νά φανερωθεῖ μιά βαθιά πτυχή τής δραματικῆς ζωῆς του. Μιλáει τόσο πειστικά γιά τό δράμα τής άποστατημένης άπό τό Θεό ψυχῆς του, ὥστε άξίζει νά τόν προσέξουμε ιδιαίτερα. Συγκινητική ἡ όμολογία του, προκαλεῖ άβίαστα τή συμπάθεια μας.

Τί κρίμα, νά βλέπει κανείς προικισμένες ψυχές, πού βασανίζονται κι ὑποφέρουν! Νά άτενίζει ένα δράμα, πού ξετυλίγεται σέ άληθινή τραγωδία, μέσα στά βάθη τής άνήσυχης ψυχῆς τους. Κι ἡ ψυχή τους νά μή θέλει ἢ νά μή μπορεῖ νά άπαλλαγεῖ άπό τά φριχτά πνευματικά δεσμά τής. Δέν τούς λείπει ἡ άναζήτηση. Δέν τούς λείπει ὁ προβληματισμός. Συχνά, οὔτε καί τό θάρρος. Διαθέτουν κάποτε καί μιά συγκινητική ειλικρίνεια. Ὅμως, διστάζουν καί δειλιάζουν νά άπαρνηθοῦν τό κύριο έμπόδιο, πού φράσσει τό δρόμο πρὸς τόν Θεό. Κι αὐτό τό

έμπόδιο, φανερό ἢ καμουφλαρισμένο, εἶναι τίσ πιό πολλές φορές, ὁ ἴδιος ὁ έαυτός τους, τό άτιθασο έγώ. Αὐτό γίνεται, στό τέλος, ἡ καταστροφή τους. Τούς βυθίζει στήν πιό βαθιά κι άγιά-τρευτη θλίψη. Ὁ πόνος, ὁ πιό τρομαχτικός, πού φωλιάζει μόνιμα στά βάθη τής ψυχῆς τους, γίνεται ὁ έφιάλτης τους, τό σκοτεινό φόντο τής άβάσταχτης ζωῆς τους.

«Μπορῶ νά πῶ, μιλάει ὁ ἴδιος, ὅτι ἔχω έγκαταλείψει τόν οὐρανό κι ἔχω τήν έντύπωση, ὅτι ὁ οὐρανός μέ ἔχει έγκαταλείψει. Ἐχω βυθιστεῖ προοδευτικά μέσα στή ζωή: τή λαίμαργη καί άχόρταστη. Ὅσο πιό πολύ γερνάω, τόσο περισσότερο ἔχω μιά τρελλή έπιθυμία νά ζήσω, μιά ὑπέρμετρη λαίμαργία, μιά ἡδυπάθεια: Τό κρασί, ἡ «ζωή», πού εἶναι τό αντίθετο τής «άληθινῆς ζωῆς», ἡ φιλολογική δόξα, αὐτό εἶναι ὄλο. Κι αισθάνομαι, πώς στό βάθος, ὄλες αὐτές οί πελώριες έπιθυμίες, ἔχουν σάν πρώτη αίτία, τό πρῶτο μου λάθος, δηλαδή, τήν προσωπική μου πτώση. Ὅλες αὐτές οί έπιθυμίες, πού θέλουν νά ίκανοποιηθοῦν, μοιάζουν μέ πράγματα, πού πρέπει ν' άντικαταστήσουν αὐτό πού ἔχασα κάποτε. Κι όμως, τό γνωρίζω, δέν μποροῦν νά τό άναπληρώσουν. Κι εἶμαι ὀλοένα καί πιό πολύ, ὄσο γερνάω, γεμάτος άπό έπιθυμίες. Ὑπάρχει, τώρα, μιά φιλοσοφία τής έπιθυμίας. Γι' αὐτήν ὁ άνθρωπος εἶναι μιά μηχανή, πού μονάχα έπιθυμεῖ. Κατά τόν Deleuze, ἡ έπιθυμία πρέπει νά ίκανοποιεῖται. Αὐτό, όμως, εἶναι τελείως άδύνατο καί μοῦ φαίνεται σάν μιά αἴρεση. Γνωρίζω, ὅτι ἔχω πάρει στραβό δρόμο. Τό γνωρίζω, πολύ καλά, αλλά δέν τό γνωρίζω άρκετά. Δέν τό γνωρίζω παρά μ' ένα τρόπο άφηρημέ-

νο, νοσηριαρχικό, έγκεφαλικό» (σελ. 336).

Καί συνεχίζει με τήν ἴδια ἐξομολογητική διάθεση στή συνέντευξή του, πού περιέχεται στό βιβλίο «Dieu existe-t-il? Non répondent», νά περιγράφει τό προσωπικό του δράμα. Τό κενό, πού ἔχει ἀφήσει μέσα του ἡ ἀπουσία τοῦ Θεοῦ, δέν καλύπτεται εὐκολα. Τό κενό αὐτό, τό εἶπαμε, εἶναι ἄγριο, τρομερό, σάν τό πελώριο στόμα ἑνός μυθικοῦ θηρίου, πού χάσκει ἀπειλητικό, γιά νά καταπιεῖ τά θύματά του στά ἀνελέητα βάθη του.

Καί, τότε, ὁ τραγικός ἄνθρωπος, τρομοκρατημένος, προσπαθεῖ νά βυθιστεῖ μέσα σ' ἕνα δνειρο, σέ μιὰ ψευδαίσθηση, σ' ἕνα μεθύσι, γιά νά ξεχάσει τήν ἀγωνία του. Μιά, δηλαδή, καθαρά στρουθοκαμηλική τακτική, ἀνάξια γιά τό λογικό δημιούργημα τοῦ Θεοῦ. Ἄρνεῖται τή φυσική ἐπιθυμία τοῦ Θεοῦ καί καταφεύγει στήν ἐπιθυμία τῆς σάρκας.

Τό κενό, θά μᾶς πεῖ ὁ ἴδιος, «γίνεται ἄγριο, ἀνήμερο. Ὅταν πηγαίνω κάπου καί μοῦ προσφέρουν ἕνα ποτήρι οὔσκου, παίρνω δέκα. Προσπαθῶ νά βυθιστῶ ὀλοκληρωτικά μέσα στό μεθύσι» (337).

Ματαιοπονία. Δέν θά ἀργήσει νά τό ἀντιληφθεῖ. Ἡ μάλλον τό καταλαβαίνει κι ὁ ἴδιος ἀπό τήν ἀρχή. Κάτι περισσότερο. Τόν συγκλονίζει. Βλέπει τό προσωπικό του δράμα. Θέλει νά ἐλευθερωθεῖ. Ὅμως, δέν μπορεῖ.

Ἡ πρώτη πτώση φέρνει τή δεύτερη καί ἡ δεύτερη τήν τρίτη. Καί τό κατακλυσμιακό δέν εἶναι εὐκολο νά σταματήσει μέ ἀνθρώπινα μέσα, μέ τίς φτωχές ἀνθρώπινες δυνάμεις. Ἐνας μονάχα θά μποροῦσε νά τό σταματήσει. Νά τό μεταβάλλει σέ ἀνόρθωση. Ἄλλ' αὐτός ὁ ἕνας παραμερίζεται θεληματικά. Περιφρονεῖται, ὅταν δέν σαρκάζεται. Τότε, ὅμως, τί μένει; Μό-

νος ὁ ἄνθρωπος μέ συντροφιά τά ψεύτικα καί παραπλανητικά ὑποκατάστατα του. Ἀκόμα κι αὐτά τά φυσικά διανοητικά χαρίσματα, πού κάτι θά μποροῦσαν νά τοῦ προσφέρουν, νά τοῦ χαρίσουν κάποια ἱκανοποίηση, μακριά ἀπό τόν Θεό, ἐξανεμίζονται. Παρουσιάζουν ζωντανή τήν ἀνεπάρκειά τους.

«Μάλιστα, θά ὁμολογήσει ὁ ἴδιος. Τό ὑποκατάστατο τῆς θρησκείας ἦταν γιά μένα ἡ φιλολογική δόξα: Δηλαδή, νά ἀσχολοῦμαι μέ τή λογοτεχνία, νά μιλοῦν γιά μένα. Συγχρόνως —κι αὐτό δέν εἶναι τόσο ἀκάθαρτο— γιατί ὑπῆρχε μέσα σ' αὐτή τήν ἀνάγκη, ἡ ἐπιθυμία νά ὁμολογήσω τήν πνευματική μου ἀποτυχία, γιά νά τήν ὑπολογίσουν οἱ ἄλλοι καί νά ἐπωφεληθοῦν ἀπ' αὐτήν. Μαζί, ὅμως, ὑπῆρχε κι ἡ δίψα τῆς διασημότητας. Αὐτή ἡ λογοτεχνική διασημότητα μέ ἀφῆνε σήμερα ἀδιάφορο. Ἄν δέν τήν εἶχα, θά ἤμουνα δυστυχημένος. Ἄν, ἐπί παραδείγματι, δέν παίζονταν τά ἔργα μου. Ἄλλά εἶμαι, ὄχι λιγότερο δυστυχής, ἔχοντας τή διασημότητα. Ἡ διασημότητα δέν ἀρκεῖ. Γι' αὐτό ὑπάρχει τό ἀλκοόλ. Καί τά ὑπόλοιπα» (337).

Κι ἡ πνευματική ἀποτυχία, πού θά μποροῦσε νά γίνει μάθημα γιά τούς ἄλλους —τί κρίμα!— δέν γίνεται μάθημα γιά τόν ἴδιο. Μιά ἀνάφελη εὐχή, ἀφοῦ δέν ὑλοποιεῖται ἀπό αὐτόν, πού τήν προφέρει. Ἡ λύση ἦταν μία. Ὅμως, δέν θέλει νά τήν ἀποδεχτεῖ. Τήν ἀπορρίπτει. Ἐτσι, στήν ἀπεγνωσμένη προσπάθειά του —κι ἐπειδή δέν θέλει νά κρατηθεῖ ἀπό τόν Θεό— ἀρπάζεται ἀπό τή «διασημότητα» καί τό «ἀλκοόλ». Ἀπό ὅ,τι δηλαδή, θά ἐπιδεινώσει ἀκόμα πιό πολύ τό προσωπικό του δράμα. Κι ἦταν δύσκολο νά τό ἀντιληφθεῖ ἀπό τήν ἀρχή, αὐτό πού ὕστερα θά ἀναγκαστεῖ νά ὁμολογήσει:

«Ἐπιθυμοῦμε νά κατέχουμε τό πᾶν. Ἐπιθυμοῦμε πολλά πράγματα καί ἀπό τή στιγμή πού θά τά ἀποκτήσουμε, δέν τά θέλουμε πιά. Ἀνακαλύπτουμε,

πώς δέν είναι αυτό, πού περιμέναμε. Λοιπόν, ποιός μπορεί νά μέ διευκολύνει;» (337).

Ἄλλά, αὐτός πού θά μποροῦσε νά τόν διευκολύνει, δέν γίνεται δεκτός. Ἀπορρίπτεται. Ἀντικαθίσταται καί ὑποκαθίσταται ἀπό τή «διασημότητα», τό «άλκοβλ» καί τά «ὑπόλοιπα». Ἀπό ὅλη αὐτή τή φτήνια τῶν «ὑπολοίπων». Πῶς ὕστερα νά μή καταλήξει ὁ ἄνθρωπος χωρίς ὀδηγό, σ' ἓνα πνευματικό καί ἠθικό ἀποπροσανατολισμό, σέ μιὰ τραγική ἀποτυχία; Πῶς νά μή καταντήσῃ σέ μιὰ ἀποπνευματισμένη καί μηχανοποιημένη ζωή, ἀνάξια γιά τόν πνευματικό ἄνθρωπο, τόν ἄνθρωπο προσωπικότητα, πού κρύβει μέσα του τήν πνοή τοῦ Θεοῦ, τήν πνοή, πού τήν πνίγουν οἱ θόρυβοι τῆς ὑλιστικῆς καί μηχανοποιημένης ρουτίνας;

Αὐτό θά ἀναγκαστεῖ ὁ ἴδιος νά τό ὁμολογήσῃ ἀπό τήν τραγική προσωπικὴ του ἐμπειρία:

«Ἔχουμε καταντήσῃ ἀνδρείκελα, πού ἐρχόμαστε καί παρερχόμαστε, δίχως λόγο, πού ἀκοῦμε καί λέμε λέξεις, δίχως νόημα. Ἡ ὑλιστική, μηχανική, συμβατική ζωή, ἡ ἀδιάκοπη ἐπανάληψη τῶν ἰδίων πάντα φράσεων καί πράξεων, μᾶς ἔχει μεταμορφώσει σέ ὄντα ἀχρηστα, ξιπασμένα καί ἡλίθια. Σέ μηχανές πού κινοῦνται καί θορυβοῦν ἀδιάκοπα, χωρίς νά γνωρίζουν, γιατί καί πῶς, δίχως νά καταλαβαίνουν οὔτε τόν ἑαυτό τους, οὔτε τούς ἄλλους. Ἡ κοινωνία μας εἶναι ἓνα πελώριο μηχανοστάσιο, πού δέν παράγει τίποτε ἄλλο ἐκτός ἀπό τόν κρότο τῶν μηχανμάτων του.»

Κάτι ἀναπόφευκτο, πού, δυστυχῶς, δέν τό προβλέπουν ἢ δέν θέλουν νά τό δοῦν οἱ ἀρνητές τοῦ Θεοῦ. Τό φυσικό κατάντημα κάθε κοινωνίας, πού ἀρνεῖται τόν Θεό καί λατρεύει τή μηχανή. Καί δέν ὑπάρχει φοβερότερο πρᾶγμα ἀπό τήν προσπέλαση τῆς μηχανῆς στόν πνευματικό χώρο τοῦ ἄν-

θρώπου. Ὁ ἄνθρωπος γίνεται, τότε, ἓνα ἄψυχο ρομπότ, χωρίς πνευματικὴ ζωή, χωρίς καρδιά. Αὐτό εἶναι ὁ ἄνθρωπος χωρίς Θεό.

Κι ὅμως, τό κενό αὐτό θά μποροῦσε νά καλυφθεῖ. Ἡ ἀποπροσωποποιητικὴ δύναμη τῆς μηχανῆς θά μποροῦσε νά ξεπεραστεῖ. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι δυνατὸν νά βρεῖ τήν εὐτυχία καί νά τήν ζήσει. Ἀρκεῖ νά βρεῖ τήν πηγὴ τῆς. Ἄλλ' αὐτό δέν εἶναι μιὰ φιλολογικὴ γνώση. Εἶναι μιὰ βιωματικὴ ἐμπειρία καί μιὰ ἀγωνιστικὴ προσπάθεια. Μιὰ ψηλαφητὴ πραγματικότητα γιά ὅσους θέλησαν νά γευθοῦν τήν ὁμορφιά τῆς χριστιανικῆς ζωῆς. Κι ἐδῶ βρίσκεται ἡ λύση τοῦ μεγάλου προβλήματος.

Ὁ Θεός δέν εἶναι ἀπλῶς μιὰ ἀνώτερη δύναμη, ἀπρόσιτη κι ἀκατάληπτη στόν ἄνθρωπο. Ὁ Θεός ἔγινε ἄνθρωπος, ἦρθε κοντά μας, ἔζησε ἀνάμεσά μας, γιά νά μᾶς λυτρώσῃ ἀπό τήν ἐξουθενωτικὴ τυραννία τῆς ἁμαρτίας, τήν πηγὴ αὐτῆ τῆς δυστυχίας, νά διώξῃ τήν ἀγωνία ἀπό τίς καρδιές, νά ἀποκαταστήσῃ τήν ψυχικὴ ἰσορροπία καί νά θρονιάσῃ τήν εὐτυχία καί τὴ χαρὰ μέσα στόν ἄνθρωπο. Κι αὐτός ὁ ἐνανθρωπήσας Θεός δέν εἶναι ἄλλος ἀπό τόν Ἰησοῦ Χριστό. Τήν ἀλήθεια αὐτὴ δέν τήν ἀγνοεῖ ὁ Ἰονέσκο. Δέν θέλει, ὅμως, νά τήν ἀποδεχτεῖ καί πιό πολύ, νά τήν ζήσει. Εἶναι πραγματικὰ τραγικὴ ἡ ὁμολογία του:

«Υπάρχουν ἄνθρωποι πού ἔχουν τὴ χάρη, πού γνωρίζουν τόν Ἰησοῦ, πού εἶναι γεμάτοι ἀπό τήν προσωπικότητα καί τήν παρουσία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἶναι σπάνιοι, ἀλλὰ δέν λείπουν. Ἔνας μοναχὸς ἔλεγε στίς θρησκευτικὲς ἐκπομπές, τό πρωτὶ τῆς Κυριακῆς, ὅτι εἶναι τελείως ἀδύνατο νά μὴ πιστεῦει κανεὶς. Ἀπὸ τὴ στιγμή, πού θά γευτεῖ κανεὶς τόν Ἰησοῦ, δέν μπορεῖ πιά νά τόν ἐγκαταλείψῃ. Εἶναι εὐτυχῆς. Αἰσθάνεται εὐτυχῆς. Προφανῶς, αὐτό γιά μένα φαίνεται τελείως ἀκατάληπτο.»

“Όχι μόνο δέν έχω τή χάρη, αλλά δέν έχω καμιά θρησκευτική μόρφωση. Δέν έχω θρησκευτική ζωή και δέν έχω προσευχηθεί παρά πολύ σπάνια» (333).

Τί άλλο αποκαλύπτουν τά λόγια αυτά; Χωρίς θρησκευτική μόρφωση, χωρίς θρησκευτική ζωή, χωρίς τά ανυψωτικά πετάγματα τής προσευχής, χωρίς δηλαδή, τή μεταφυσική διάσταση, πού διαφοροποιεί τόν άνθρωπο και τόν καταξιώνει ως πνευματική προσωπικότητα, πώς νά μήν αισθάνεται τό κενό μέσα στήν ψυχή; ‘Ο άνθρωπος πού ζει συνειδητά τόν Χριστό, δέν είναι άλλως ό θρησκευόμενος άνθρωπος, είναι ό αληθινός, ό ολοκληρωμένος άνθρωπος. Αυτός πού έχει βρει τό σκοπό και τό νόημα τής ζωής.

«ΚΟΚΚΙΝΙΣΤΕ ΓΙΑ ΜΕΝΑ...»

‘Ας έρθουμε, τώρα, ειδικότερα στόν Νίτσε. Είναι ό κατ’ έξοχήν εκπρόσωπος τού θανάτου τού Θεού. Κι ακόμα, γιατί ιδιαίτερα σ’ αυτόν βλέπουμε ζωντανά τά αποτελέσματα και τίς συνέπειες, πού έχει ό θάνατος τού Θεού στή ζωή τών ανθρώπων. Παρακολουθώντας τήν πορεία τού Νίτσε, έχουμε ανάγλυφο μπροστά μας τό δράμα μιās αξιολύπτης ψυχής, πού φιλοδόξησε τόν τίτλο τού δολοφόνου τού Θεού.

‘Ο Νίτσε δέν μπορεί νά μείνει μονάχα σέ μιá άρνηση.

‘Η μιá άρνηση φέρνει τήν άλλη, γιά νά ολοκληρωθεί, στό τέλος, ή μαύρη άλυσίδα τού στείρου μηδενισμού. ‘Αναιρεί τίς χριστιανικές αξίες, γιά νά βάλει στή θέση τους τίς δικές του αξίες. Καί στό τέλος, οί αξίες του είναι αξίες παρακμής, μηδενιστικές αξίες, όπως ανακάξεται νά όμολογήσει ό ίδιος. Είναι δύσκολο ν’ αντιληφθεί κανείς, πού όδηγει μιá τέτοια καταλυτική διάθεση και μηδενιστική αντιμετώπιση; Τό αντιλαμβάνεται κι ό ίδιος, χωρίς όμως νά κάνει κάτι νά προλάβει τήν καταστροφή. Περιορίζεται, μο-

νάχα, σέ μιá όμολογία και ψυχρή περιγραφή.

«Περιγράφο αυτό πού έρχεται, αυτό πού δέν μπορεί πιά νά έρθει διαφορετικά, τή γέννηση τού μηδενισμού. Μιá εποχή πολέμων, αναστατώσεων, αναφλέξεων τρομερών. ‘Η επανάσταση είναι απόλυτα αναπόφευκτη». «Θέληση και δύναμη».

Και οί αναπόφευκτες συνέπειες πλανώνται, τώρα, σάν τρομερά φαντάσματα πάνω στόν γκρίζο και σκοτεινό όρίζοντα τού δυτικού κόσμου.

«Τό πιό μεγάλο από τά πρόσφατα γεγονότα —ό θάνατος τού Θεού», τό γεγονός μέ άλλα λόγια, ότι ή πίστη στόν Θεό τών Χριστιανών απογυμνώθηκε από τήν πιθανότητά της— αρχίζει κιόλας νά ρίχνει τίς πρώτες του σκιές πάνω στήν Εύρώπη... ‘Όλο αυτό τό οικοδόμημα, πού θά καταρρεύσει τώρα και όπου βρίσκεται ύπονομευμένη ή πίστη, πού ήταν ή βάση, τό στήριγμα, τό έδαφος, πού τροφοδοτούσε τόσα πράγματα: ‘Όλη ή εύρωπαική ήθικη μπαίνει, τώρα, σέ άλλη κατάσταση». (Le Gai Savoir, 343).

‘Ο έρχομός τού μηδενισμού, ύστερα από τή «δολοφονία τού Θεού», είναι ένα γεγονός. ‘Ο Νίτσε τόν περιμένε και αυτός δέν τόν περιμένε. Τώρα, όμως, πού τόν αντικρίζει, τρομάζει. Κι ή προσπάθειά του νά τόν δικαιολογήσει, ή προσπάθεια νά καλύψει τό κενό, πέφτει στό κενό. ‘Η δικαιολογία του είναι απλώς μιá μετάθεση τής ευθύνης, ένα καθαρό σόφισμα και τίποτε άλλο. ‘Η αίτία τού μηδενισμού; ‘Απλούστατα, ό Θεός. Δέν φτάνει πού τόν σκοτώσαμε και δημιουργήσαμε τό κενό, τώρα, τού ζητάμε τό λόγο γιά τό κενό, πού δημιουργήθηκε και τού έπιρρίπτουμε τίς ευθύνες γι’ αυτό.

Δηλαδή, σύμφωνα μέ τήν άποψη τού Νίτσε:

«Μέσα στίς ιδιότητες τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει τό σύμπτωμα, ἡ αἰτία καί ἡ ἔκφραση τοῦ μηδενισμοῦ, αὐτή ἡ θανάσιμη ἀρρώστια τοῦ πνεύματος, πού προτιμᾶει, μέ τρόπο τερατώδη, τήν εἰρήνη τῆς ἀνυπαρξίας ἀπό τόν ὠραῖο θόρυβο τῆς ζωῆς. Ὁ Θεός, λοιπόν, κι ὁ μηδενισμός συντηροῦνται ἀμοιβαῖα, τό ἀποτέλεσμα γίνεται μέ τή σειρά του αἰτία τῆς αἰτίας του...» (Borne).

Ἄλλά καί γενικότερα ὁ «προφητισμός» τοῦ Νίτσε, ὅσο τολμηρός κι ἐπαναστατικός κι ἄν θεωρήθηκε, ἀποδείχτηκε ἐξωπραγματικός. Καταργεῖ, χωρίς νά ἀναπληρῶνει. Γκρεμίζει, χωρίς νά χτίζει. Ὑπόσχεται, χωρίς νά πραγματοποιεῖ. Δημιουργεῖ χάσματα, πού δέν μπορεῖ μετά νά τά καλύψει. Ἄλλά κι ὁ ὑπεράνθρωπος, πού θά πάρει τή θέση τοῦ Θεοῦ, ἀποδεικνύεται κι αὐτός ὄνειρο ἀπραγματοποίητο. Ἡ ὄνειροφαντασία τοῦ ὑπεράνθρωπου δέν λύνει κανένα πρόβλημα, πολλαπλασιάζει τά προβλήματα. Γίνεται ὁ ἴδιος ἓνα μεγάλο πρόβλημα, χωρίς ἀπάντηση. Αὐτή τήν ἀλήθεια ὑπογραμμίζει ὁ γνωστός φιλόσοφος Gabriel Marcel:

«Ὁ ἄνθρωπος, ἄν παρατηρήσουμε τήν ἱστορική καί κοινωνιολογική ἐξέλιξη, ὅπως αὐτή προχωρεῖ ἐδῶ καί δυό αἰῶνες, ἔχει χάσει τήν θεϊκή του σύσταση. Παύει ν' ἀναφέρεται σ' ἓνα Θεό, τοῦ ὁποῦ θά ἦταν τό δημιουργήμα καί ἡ εἰκόνα. Ὁ θάνατος τοῦ Θεοῦ, μέ τήν ἀκριβή ἔννοια, πού ἔδωσε ὁ Νίτσε σ' αὐτές τίς λέξεις, δέν θά ἦταν σέ τελευταία ἀνάλυση τίποτε ἄλλο, παρά ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔγινε γιά τόν ἴδιο τόν ἑαυτό μου μιά ἐρώτηση χωρίς ἀπάντηση.»

Δηλαδή, ὁ θάνατος τοῦ Θεοῦ μέσα στήν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, γίνεται στό τέλος ὁ θάνατος τοῦ ἀνθρώπου, ὁ θάνατος τοῦ νοήματος τῆς ζωῆς, τοῦ σκοποῦ καί τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι ὁ Νίτσε δέν θυσιάζει μονάχα τόν Θεό γιά τόν ἄνθρωπο.

Θυσιάζει καί τόν ἄνθρωπο γιά τόν ὑπεράνθρωπο. Γιά νά ἀποδειχτεῖ ὁ ὑπεράνθρωπος ἀπάνθρωπος.

Τραγική ὑπαρξη ὁ Νίτσε ἔχει καί τίς ἀναλαμπές τῆς εἰλικρίνειας. Ἀντιλαμβάνεται, ἔστω καί γιά μιά στιγμή, τό ἐπικίνδυνο παιχνίδι, πού παίζει σέ βάρος τῶν ἀνθρώπων. Καί τότε, ἡ ναρκωμένη συνείδηση ξυπνάει, γιά νά τόν συνεφέρει: «Δέν εἶμαι ἀρκετά περιουσιμένος γιά νά νύοθετήσω μιά γνώμη, ναί τή δική μου. Τραβηχτεῖτε ἀπό κοντά μου. Ἀκόμα περισσότερο. Κοκκινίστε γιά μένα. Ἴσως σᾶς ἔχω ἀπατήσει!» (Ζαρατούστρας).

Πόσα ἀπό τά θύματά του θ' ἀκούσουν τώρα τήν κραυγή αὐτή τῆς μεταμέλειάς του; Θά καταλάβουν, ἔστω καί ἀργά, τήν ἀπάτη, πού παίχτηκε σέ βάρος τους;

Ἀπό τά πιό μεγάλα λάθη τοῦ Νίτσε εἶναι, ὅτι ἀγνόησε τό πιό βασικό στοιχεῖο τοῦ ἀνθρώπου. Δηλαδή, ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι μονάχα σκέψη. Ἐχει καί καρδιά, ἔχει καί ψυχὴ. Νόμιζε, πῶς ἐπειδή μοροῦσε νά σκοτώσει τόν Θεό μέσα στό κεφάλι, μοροῦσε νά τόν σκοτώσει καί μέσα στήν ψυχὴ. Σκότωσε, λοιπόν, τόν Θεό μέσα στήν ἀνθρώπινη σκέψη. Πῶς, ὅμως, νά σκοτώσει τήν ἀνάγκη, πού αἰσθάνεται ἡ ψυχὴ γιά τόν Θεό; Δέν μπόρεσε νά καταλάβει, πῶς ἡ ἄρνηση τοῦ νεροῦ, δέν σημαίνει καί ἄρνηση τῆς δίψας. Τό νερό μοροεῖς νά τό ἀρνηθεῖς. Τῆ δίψα, ὅμως, πού θά φλογίζει τά σωθικά σου, πῶς θά τῆ σβήσεις; Ἀπό αὐτό τό νόμο, πού εἶναι «φυσικός» νόμος γιά τήν ψυχὴ, δέν μπόρεσε νά ξεφύγει καί ὁ Νίτσε.

«Δίψα τοῦ Θεοῦ μέσα στήν ψυχὴ καί ἄρνηση τοῦ Θεοῦ μέσα στό πνεῦμα, αὐτά τά δυό στοιχεῖα, μέ τρόπο τερατώδη ζευγαρωμένα, σάν μέσα σ' ἓνα βιασμό, κυριαρχοῦν μέσα σ' ὅλη τήν πορεία τῆς νιτσεικῆς σκέψεως καί μᾶς παραδίδουν τό μυστικό αὐτοῦ τοῦ κόμβου τῆς ἀντιθέσεως, πού εἶναι ὁ

κόσμος του Νίτσε. 'Ο Νίτσε είναι ένας «όδοιπόρος του απόλυτου», που γυρίζει την πλάτη στον Θεό. Όλα τὰ χαρακτηριστικά, που ή θεολογία κι ή χριστιανική πνευματικότητα αποδίδουν στον Θεό, τὰ ξαναβρίσκουμε μέσα στην περιγραφή του 'Υπεράνθρωπου. 'Ο άνθρωπος δημιουργημένος για τόν Θεό, δέν μπορεί παρά προς τόν Θεό νά κατευθύνεται — ή στά υποκατάστατα του Θεού». (G. Thibon: Nietzsche ou le déclin de l' esprit. Ed. Fayard).

'Ο Νίτσε διάλεξε τὰ υποκατάστατα, γι' αυτό συνέχεια θά βυθίζεται στην αγωνία και στο άδιέξοδο. Θά ζει πάντα μ' ένα δνειρο άπατηλό, τό δνειρό του, που θά τόν αποκόπτει από την πραγματικότητα, ώστόσο τόν άλλοτριώσει από τόν ίδιο τόν έαυτό του. «Πρέπει νά μείνω για πάντα μέσα στο δνειρό μου, καταδικασμένος νά καθώ». Και θά προσθέσει μιá τρομακτική όμολογία, που κάνει την ψυχή νά ανατριχιάζει από φρίκη, για τό δράμα του άποστατημένου ανθρώπου: «Μή την έγκαταλείπετε ποτέ αυτή την ιδέα του Θεού... Έγώ την έχω άπαρνηθεί αυτή τή σκέψη. Θέλω νά δημιουργήσω από την αρχή. Δέν έχω, όμως, τό δικαίωμα νά ξαναγυρίσω πίσω. Θά βουλιάξω μέσα στο βάθος των παθών μου. Αυτά μέ πετούν πότε δώ και πότε κεϊ. Χάνω άδιάκοπα την ίσορροπία μου, αλλά αυτό λίγο μέ ένδιαφέρει». (Alda Overbeck, εν 1882).

Τί τραγική άλήθεια άντινομία! Αυτός που είχε έξυμνήσει τή δύναμη και τή θέληση και είχε θεοποιήσει τόν έαυτό του, άποδεικνύεται, τώρα, τρομερά άδύνατος νά προλάβει την αυτοκαταστροφή του. Παρακολουθεί τόν έαυτό του νά βουλιάζει μέσα στο λασπερό βάθος των παθών του και δέν μπορεί και δέν θέλει νά ζητήσει βοήθεια. Νά ζητήσει βοήθεια; 'Από ποιόν; 'Από τόν Θεό; 'Από τούς άλλους; Μά τό θεοποιημένο «Έγώ» του δέν άναγνωρίζει κανένα άλλον πιο δυνατό ά-

πό αυτόν. Σέ ποιόν, λοιπόν, νά καταφύγει; Μόνο στον έαυτό του. 'Ο πνιγμένος που πιάνεται από τὰ μαλλιά του.

'Ετσι κι ό Νίτσε. Καταντάει σωστό έρμαιο στα πάθη του, που τόν πετούν πότε έδω και πότε εκεί, ώστόσο τόν συντρίψουν πάνω στα βράχια του παθιασμένου άθεϊσμού του. Και σ' όλη την όδυνηρή αυτή περιπέτεια θά «χάνει άδιάκοπα την ίσορροπία του», δηλαδή στην κυριολεξία τὰ λογικά του. Κι όμως αυτό, θά μäs πει ό ίδιος, δέν τόν ένδιαφέρει. Δηλαδή, μιá έν ψυχρῶ αυτοκαταστροφή, μιá προγραμματισμένη αυτοκτονία.

Κατηγορούσε τούς Χριστιανούς για άνελευθερία και δουλικότητα κι ότι δέν έχουν τόν «άέρα του σωσμένου»! Κι αυτός ζούσε άλυσσοδεμένος κάτω από την άνελέητη τυραννία της «Είμαρμένης». Κατηγορούσε τούς Χριστιανούς, πώς έχουν θλιμμένο ύφος. Κι αυτός ήταν ό βαθιά θλιμμένος από την έσωτερική του αγωνία και διάσπαση. 'Ηφαίστειο έβραζε μέσα του ή αγωνία κι ή λάβα της άπελπισίας του ξεχνόνταν έρμητική γύρω του. 'Αφού σκότωσε μέσα του τόν Θεό, άμείλικτο όρθωνόταν, τώρα, τό πρόβλημα της ύπάρξεως και του σκοπού της ζωής. «Τό χειρότερο είναι, που δέν μπορώ νά καταλάβω πιά καθόλου για ποιό σκοπό πρέπει νά ζω... Τό κάθε τι μου φαίνεται ένοχλητικό, όδυνηρό, άηδιαστικό».

Και συμπλήρωνε: «Δέν μπορείς πιά νά τό υποφέρεις τό καινούργιο πεπρωμένο σου; 'Αγάπα το, δέν έχεις άλλη έκλογή» «Ecce homo».

Παραδώσου άμαχητί, έσύ ό δυνατός, στην άποπροσωποποιητική δύναμη της «Είμαρμένης». 'Εσύ που είχες τή δύναμη νά σκοτώσεις τό Θεό, τώρα, έχεις την υπέρτατη άδυναμία νά νικήσεις τόν έαυτό σου.

Γ. Β. ΜΕΛΕΤΗΣ

Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΦΗΒΕΙΑΣ: ΒΙΟΪΑΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

Ἡ κρίση τῆς ἔφηβείας εἶναι ἡ διαδικασία ἐκείνη τῶν ἐφηβικῶν χρόνων, ἡ βίωση τῆς ὁποίας προάγει τὴν ψυχοκοινωνικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἐφήβου καὶ τὸν ὀπλίζει γιὰ τὴν ἐπιτυχία στὴ ζωὴ. Ἡ ἐφηβικὴ κρίση δὲν εἶναι ἓνα παθολογικὸ φαινόμενο αὐτὸ καθ' ἑαυτό. Εἶναι μιὰ ἀναγκαία ἐμπειρία, μιὰ ἐπένδυση ζωῆς μὲ πολλαπλὰ στοιχεῖα δομικά, τὰ ὁποία, οὐσιαστικῶς, καθορίζουν τὴν πορεία καὶ τὴν ἔκβασὴ τῆς. Στὶς περιπτώσεις ἐκεῖνες, πού ἡ προετοιμασία καὶ ἡ ἐτοιμότης τοῦ ἐφήβου δὲν ἀντισταθμίζουν ἐπαρκῶς τὴ βαρῦτητα τῆς κρίσης καὶ τὴν ἀνάγκη γιὰ ὀρθὴ λύση μὲ τὶς σωστές, χωρὶς συμβιβασμούς, προσαρμογές, τότε ἡ κρίση καθίσταται προβληματικὴ.

Ἡ ἰδιοσυγκρασία, ὁ χαρακτήρας, ἡ προσωπικότης, οἱ ἠθικὲς ἀξίες, ἀποτελοῦν τὰ δομικὰ στοιχεῖα τῆς κρίσης καὶ τὶς δυναμικὲς οἱ ὁποῖες προσδιορίζουν τὴν ποιότητα τῆς προσπάθειας τοῦ ἐφήβου νὰ διαβεῖ στὴν ἀντίπερα ὄχθη, νικηφόρα. Καὶ αὐτά, παραλλήλως μὲ πλῆθος ἄλλων παραγόντων, οἰκογενειακῶν καὶ περιβαλλοντολογικῶν.

Ἡ κρίση τῆς ἔφηβείας εἶναι πολυδιάστατη καὶ ταυτίζεται μὲ τὶς ἐπιδιώξεις τῶν ἐφηβικῶν χρόνων. Χαρακτηρίζεται ἀπὸ συγκρούσεις, οἱ ὁποῖες εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀντίθεσης τοῦ νέου πρὸς τὸ παλαιό, πού ὑπάρχει, ἀλλὰ ἀμφισβητεῖται. Ἡ κρίση τῆς ἔφηβείας διακρίνεται στὴν κρίση τῆς ἐνδοπροσωπικῆς διερεύνησης, στὴν κρίση τῆς ἀντίθεσης μὲ τὸ κοινωνικὸ περιβάλλον, στὴν κρίση τῆς πρωτοτυπίας ἢ τοῦ

πειραματισμοῦ καὶ στὴν κρίση τοῦ προσανατολισμοῦ ἢ κοσμοθεωρητικῆς κρίσης. Ἡ τελευταία εἶναι ἡ σημαντικότερη γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ἐφήβου. Εἶναι ἡ κρίση στὴν ὁποία καλεῖται ὁ ἔφηβος νὰ τοποθετηθεῖ καὶ νὰ δεῖ τὴ σχέση του μὲ τὸ Θεό, νὰ συλλάβει τὶς ἀπαντήσεις πού δίνει ἡ Ἁγία Γραφή, στὰ θεμελιώδη ἐρωτηματικὰ τῆς ζωῆς, καὶ νὰ υἰοθετήσῃ τὶς ἀνάλογες προσεγγίσεις, οἱ ὁποῖες θὰ τὸν φωτίζουν σὲ ὀλόκληρη τὴ ζωὴ του.

II ΗΘΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Στὸ φάσμα τῆς ἐφηβικῆς κρίσης, ἡ ἠθικὴ διάστασή της κατέχει ἰδιάζουσα θέση καὶ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀποτυχίας τῶν θεσμῶν, τῆς ἔλλειψης προσανατολισμοῦ, τῆς κατάχρησης τῆς ἐλευθερίας. Ἡ καλλιέργεια τῆς ἠθικῆς καὶ τῶν ἀξιῶν εἶναι ἄμεσα συνυφασμένη μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐνδοπροσωπικῆς ταυτότητος τοῦ νέου, τὶς ἐμπειρίες του κατὰ τὴν πορεία πρὸς τὴν ἐνηλικίωση, τὶς ἐπιδράσεις τῆς οἰκογένειας, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὄλου κοινωνικοῦ περιβάλλοντος: Σχολεῖο, Ἐκκλησία, Μέσα Μαζικῆς Ἐνημέρωσης (Μ.Μ.Ε.) Πολιτικὴ. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ παράγοντες, ἀθροιστικά, ἀλλὰ καὶ κάθε ἓνας ξεχωριστά, ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ ἐκπαιδεύουν καὶ νὰ ἐνεργοποιοῦν, ἰδιαίτερα δέ, νὰ προάγουν τὸ ἦθος, ὥστε νὰ καταστεῖ ὁ ἔφηβος ἓνα ὑπεύθυνο ἄτομο. Σήμερα, δεχόμεστε, ὅτι ἡ διάπλαση τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀτόμου ἐπηρεάζεται, ἄμεσα καὶ οὐσιαστικά, ἀπὸ τὸ περιβάλλον. Ἀλλὰ ἡ προσωπικότητα χαρακτηρίζεται καὶ ἀπὸ γενετικὲς κα-

ταβολές και τά στοιχεία ήθικης και άξιων, όπως αυτά διαμορφώθηκαν κατά τη διαδοχή των σταδίων ανάπτυξης του ατόμου.

Οι ήθικές αξίες είναι οι πόλοι που οδηγούν τις πράξεις μας, είναι το πλαίσιο μέσα στο οποίο το άτομο οργανώνεται, ενεργεί μέσα στην κοινωνία, δημιουργεί σχέσεις με τους άλλους συναθροίπους του.

Τά γνωρίσματα της ήθικης κρίσης συγκροτούν ένα ευρύ κλινικό φάσμα σημαντικών ψυχοκοινωνικών δυσλειτουργιών, μεταξύ των οποίων συχνότερες και σοβαρότερες είναι:

1. 'Η παραβατική - άντικοινωνική - συμπεριφορά.
2. 'Η χρήση φαρμακευτικών ουσιών.
3. 'Η πρόωγη και άνεύθυνη σεξουαλική ζωή.
4. 'Η έγκατάλειψη οίκογένειας και σχολείου.
5. 'Η ψυχιατρική νόσος.

Οι ψυχοκοινωνικές αυτές δυσλειτουργίες παρατηρούνται σέ έφήβους (άρρενες και θήλεις) «ύψηλου κινδύνου». Χαρακτηριστικό της ομάδος αυτής είναι, ότι δυσπιστούν ιδιαιτέρως, άμφισβητούν ενεργά, δέν έντάσσονται συνειδητά στο κοινωνικό πλαίσιο, παρυσιάζουν έντονη τήν ψυχοκοινωνική δυσλειτουργία, μέ άνάλογη κλινική νοσηρότητα και θνησιμότητα.

ΤΟ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΟ ΥΠΟΣΤΡΩΜΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

'Η δομή της οίκογένειας, οι συνομήλικοι, τά Μέσα Μαζικής Ένημέρωσης, γενετικοί, βιολογικοί, ψυχολογικοί παράγοντες, όλα μαζί, συγκροτούν τό υπόστρωμα της κρίσης στην έφηβεία, όπως τό βιώνει, σήμερα, ή κοινωνία μας.

Ο τρόπος ζωής των γονέων επηρεάζει άμεσα τόν έφηβο. Οι κοινωνικές άνακατατάξεις, οι μετακινήσεις του πληθυσμού, ή άνάγκη έργασίας της μητέρας, ή αύξηση των διαζυγίων, ή άνεργία, κ.ά., συνδέονται, άμεσα, μέ τήν άρνητική θέση του/της έφήβου και τήν έκδήλωση ψυχοκοινωνικών δυσλειτουργιών. 'Η χρήση φαρμακευτικών ουσιών από τούς γονείς ή άλλα μέλη της οίκογένειας, ή άνοχή της συγκεκριμένης αυτής συμπεριφοράς μέσα στην οίκογένεια, συνοδεύεται μέ ύψηλότερο (4-6 φορές παραπάνω) κίνδυνο άντικοινωνικής συμπεριφοράς, έκ μέρους των έφήβων.

Ο ρόλος των συνομηλικών φίλων, στην όλη συμπεριφορά των έφήβων, είναι πολύ σπουδαίος. Οι συνομήλικοι άποτελούν ένα περιβάλλον, μέσα στο οποίο ο έφηβος εύκολα πειραματίζεται μέ έναλλακτικές προσεγγίσεις, καθίσταται κοινωνικότερος και προσπαθεί νά διασαφήνισι τό σύστημα των κοινωνικών άξιων. Οι φίλοι —όχι οι άγνωστοι— εύθύνονται, περισσότερο, για τή μύηση στή χρήση φαρμακευτικών ουσιών και τήν έκφραση βίας συλλογικά - όμαδικά. Βέβαια, όπως οι κακοί συνομήλικοι άσκοπών επίδραση για συμπεριφορά ύψηλου κινδύνου, έτσι και τό «φύραμα» των καλών συνομηλικών φίλων επίδρα και προάγει θετικές συμπεριφορές.

'Η έφηβεία είναι ένα ψυχοκοινωνικό φαινόμενο και μιá διαδικασία, ή όποία δέν περατούνται μέ τή συμπλήρωση της ήβης, αλλά συνεχίζεται μέ συγκρούσεις και προσαρμογές πρós τήν όλη οίκοδόμηση του έφήβου. Σχετίζεται δέ μέ γενετικούς, βιολογικούς και ψυχολογικούς παράγοντες.

Οι όρμόνες του φύλου επηρεάζουν και επηρεάζονται από τή συμπεριφορά, και κάθε άλλαγή στο ένδοκρινολογικό περιβάλλον (milieu) τροποποιεί τήν άντίδραση του οργανισμού στο έρέθισμα,

μέ αποτέλεσμα, ο τρόπος και η συμπεριφορά του ατόμου, ή διεγερτικότητά του, να αποτελούν έκφραση της αλληλεπίδρασης, που υπάρχει μεταξύ όρμων και αντίστοιχων ψυχολογικών δυσλειτουργιών.

Η παρατηρούμενη συχνότητα αντικοινωνικής συμπεριφοράς είναι υψηλότερη σε υιοθετημένους έφηβους, σε έφηβους αντικοινωνικών φυσικών γονέων, στα μονοζυγωτικά δίδυμα (συγκριτικά με τα διζυγωτικά), σε έφηβους με άνωμαλίες χρωμοσωμιακές (όπως του τύπου XY, XYY).

Από τα Μ.Μ.Ε., ή τηλεόραση είναι τό πλέον σημαντικό μέσο πληροφόρησης. Κατά μέσο όρο, ο έφηβος δαπανά 20-23 ώρες, εβδομαδιαίως, βλέποντας τηλεόραση, δηλαδή δαπανά χρόνο μεγαλύτερο από τό χρόνο άλλης ελεύθερης δραστηριότητας, εκτός του ύπνου. Η τηλεόραση άσκει, προοδευτικά, ένα διαβρωτικό αποτέλεσμα στό χαρακτήρα του έφηβου, άλλοιώνοντας τήν αντίστασή του και τίς αντιλήψεις του για τήν ήθική. Από τή διαβρωτική επίδραση, που άσκει ή τηλεόραση, στή γνωστική σφαιρα του έφηβου, προέρχεται ή υποβάθμιση του κινδύνου τής βίας, ο άνεξέλεγκτος καταναλωτισμός, ή άνευθυνη σεξουαλική ζωή, ή άμφισβήτηση τών θεσμών και παραδόσεων, τά όποια στηρίζουν τό κοινωνικό γίγνεσθαι.

Η εικόνα τής βίας στό τηλεοπτικά προγράμματα συνιστά ιδιαίτερη άπειλή για τά παιδιά και τούς έφηβους. Η τηλεοπτική βία προάγει τήν έπιθετική και αντικοινωνική συμπεριφορά, άπεισθητοποιεί τούς θεατές σε μία μελλοντική βία, αυξάνει τήν αντίληψη τών θεατών περί του ότι διαβιούν σε ένα άθλιο και επικίνδυνο κόσμο. Τά διάφορα έγκληματικά καθημερινά φαινόμενα είναι πραγματικότητες, που συνδέονται, συχνά, με τήν παρακολούθηση τηλεοπτικών εικόνων βίας.

Τά Μ.Μ.Ε. είναι, σήμερα, μία δυναμική πηγή πληροφόρησης για τούς έφηβους, και τών δύο φύλων, σε θέματα σεξουαλικής συμπεριφοράς. Από τήν τηλεόραση μαθαίνουν τό σχετικό λεξιλόγιο και άναπτύσσουν αντιλήψεις για τή σεξουαλικότητα. Άθροιστικά, τηλεόραση, κινηματογράφος, video, μουσική, έντυπα, κ.ά., παρουσιάζουν ένα όλόκληρο φάσμα από «έντυπωσιακά», διεγερτικά μηνύματα σεξουαλικού προσανατολισμού τών έφηβων. Τά περισσότερα τών μηνυμάτων αυτών συνιστούν και διαφημίζουν τή σεξουαλική συμπεριφορά ως μία έπιθυμητή και χωρίς τίς άνάλογες «συνέπειες» για τήν έφηβική ήλικία.

Η τηλεόραση, επίσης, προάγει τή γνωριμία, με τά διάφορα οίνοπνευματώδη ποτά και με τή συνήθεια του καπνίσματος, που άποτελούν τήν άρχή για μία άλυσιδωτή αντίδραση στήν άπόκτηση όλεθριώτερων συνηθειών (χρήση εύφραντικών ούσιών) με όλες τίς δυσμενείς κοινωνικές συνέπειες (τοξικομανείς, τροχαία άτυχήματα, έπιθετικές αντικοινωνικές έκδηλώσεις).

ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΦΑΣΜΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Άνυπακοή, έπιθετικότητας, έμπρησμός, κλοπή, φυγοπονία, ψευδολογία, άπαραδέκτη σεξουαλική συμπεριφορά, κατάχρηση ούσιών, είναι όλα χαρακτηριστικά γνωρίσματα έφηβων με παραβατική συμπεριφορά. Τό μεγαλύτερο ποσοστό νέων με παραβατική συμπεριφορά προέρχεται από οίκογένειες στίς όποιες έπικρατεί «χάος». Η κοινωνικοπαθολογία τής οίκογένειας έμποδίζει τήν όφειλόμενη ύποστήριξη και προστασία του παιδιού, στήν πλέον εύπαθη περίοδο τής άνάπτυξης. Όχι σπάνια οί γονείς αυτοί «κακοποιούν» τά παιδιά τους, με συνέπειες τραγικές.

Η χρήση και κατάχρηση καπνού, οίνοπνευματωδών ποτών, φαρμάκων του συρμού από έφηβους, είναι μία

σοβαρότατη επιδημία της εποχής μας, μέ σημαντικές απώλειες ζωής. Τόν περασμένο χρόνο, περισσότεροι από 200 νέοι άνθρωποι, ηλικίας κάτω των 30 ετών, έχασαν τη ζωή τους, από χρήση φαρμακευτικών ουσιών. Ο αριθμός των χρηστών στον ελληνικό χώρο είναι άπροσδιόριστος.

Γενικές στατιστικές αναφέρουν εύρεια χρήση οίνοπνευματωδών και καπνού, μεταξύ μαθητών Γυμνασίου και Λυκείου. Τό 80% εφήβων που κάνουν χρήση οίνοπνευματωδών έχουν καπνίσει μαριχουάνα και τό 50%, από αυτούς, έχουν αύξημένη σεξουαλική δραστηριότητα. Χρήση μαριχουάνας αναφέρεται στό 43% των εφήβων τουλάχιστον μία φορά στή ζωή τους. Κοκαΐνη, ήρωϊνη, άμφεταμίνες, κορτιζονούχα σκευάσματα, άκόμα και άυτοσχέδια φάρμακα, κατασκευαζόμενα σέ παράνομα έργαστήρια, χρησιμοποιούνται από τούς χρήστες, προκειμένου νά ικανοποιηθεί τό πάθος του έθισμού τους.

Στή διετία 1998-1999, 14% των καταδικαστικών αποφάσεων, του Δικαστηρίου Άνηλικών Άθηνών, άφορούσαν εφήβους, ηλικίας 13-17 ετών, γιά παράβαση χρήσης και έμπορίας ναρκωτικών. Κάθε χρόνο έκατοντάδες έφήβων προσέρχονται στά «προγράμματα» θεραπείας άποτοξινώσεως. Στό 60% των χρηστών, ή ηλικία της πρώτης χρήσης ναρκωτικών, στήν Ελλάδα, είναι τό 13ο-15ο έτος.

Ένας στους τέσσερις εφήβους έχει σεξουαλικές σχέσεις πριν από τό 15ο έτος της ηλικίας και τό ποσοστό φθάνει στό 75% μέ τήν ηλικία των 19 ετών. Η άνεύθυνη σεξουαλική δραστηριότητα των εφήβων συνοδεύεται από αύξημένη συχνότητα των σεξουαλικώς μεταδιδόμενων νοσημάτων, καθώς και από άνεπιθύμητη έγκυμοσύνη, μέ όλες τίς δυσμενείς ψυχοκοινωνικές

τους επιπτώσεις, ως και τήν άυτοχειρία.

Η έγκατάλειψη οίκογενειακής έστίας ή και του σχολείου, από εφήβους και των δύο φύλων, δέν είναι σπάνιο φαινόμενο σήμερα, και στήν Ελλάδα, πρό πάντων δέ στίς καλούμενες προηγμένες χώρες. Στίς ΗΠΑ περισσότερα του 1 έκατομμυρίου νέοι, 12-21 ετών έξαφανίζονται από τά σπίτια τους κάθε χρόνο, έγκαταλείπουν τό σχολείο, ένα δέ σημαντικό ποσοστό (25%) χάνεται όριστικά από τόν οικείο κοινωνικό περίγυρο.

Στό 50% των περιπτώσεων που έγκαταλείπουν τήν οίκογένεια, κύρια αίτια είναι κακοποίηση, σωματική ή σεξουαλική. Τό 75% αυτών των εφήβων άναπτύσσει έγκληματική δραστηριότητα και τό 50% έχει άνεύθυνη σεξουαλική συμπεριφορά. Άλκοολισμός παρουσιάζει τό 50% και 80% κάνει χρήση άπαγορευμένων φαρμακευτικών ουσιών και πάσχει από σεξουαλικώς μεταδιδόμενα νοσήματα.

Γενικώς, οί έφηβοι, «χωρίς σπίτι» παρουσιάζουν ένα μωσαϊκό προβλημάτων, που όφείλονται σέ βιολογικούς, ψυχουσυναίσθηματικούς και κοινωνικούς παράγοντες, μέ βασικό πυρήνα τή νοσούσα, ήθικώς και κοινωνικώς, οίκογένεια.

Στήν έφηβεία συχνά ψυχιατρικά προβλήματα είναι ή κατάθλιψη και ή άυτοκτονία, φαινόμενα τά όποια συνιστούν τήν έκφραση ή τό τίμημα του άπωλεσθέντος προσανατολισμού των νέων. Η άρνητική θεώρηση της ζωής, ή άπομόνωση από τό κοινωνικό περιβάλλον, ή χαμηλή άυτοεκτίμηση, τό συναίσθημα της άπελπισίας, ή ιδέα της άυτοχειρίας είναι εύρήματα μέ ύψηλή επίπτωση στους προβληματικούς εφήβους. Ένα τρίτο των εφήβων, που έπιχειρούν νά τερματίσουν τή ζωή τους, έπιτυχώς ή άνεπιτυχώς, προβαίνουν στήν πράξη αυτή, κάτω από τό

βάρος ευθύνης τους και ένοχής, λόγω της κακής συμπεριφοράς τους. Η πράξη αυτοχειρίας είναι τό αποτέλεσμα των γκρεμισμένων ήθικων έρεισμάτων και τών κοινωνικων σταθερών, δεδομένων τά όποια προσδοκάται νά στηρίζουν τούς νέους στην προσπάθεια τούς για ύπεύθυνη συμπεριφορά ζωής.

Στόν έλληνικό χώρο, κατά τό έτος 1999, δηλώθηκαν περίπου 1000 απόπειρες αυτοτονίας έφήβων, μέ άναλογία κοριτσιών πρός άγόρια, 3 : 1. Σέ κάθε αυτοτονία άντιστοιχούν 3-10 απόπειρες και ώς συχνότερη αίτια αυτοτονίας αναφέρεται ή οίκογενειακή δυσλειτουργία ή σχολικό πρόβλημα.

ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΕΦΗΒΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Σήμερα, τά 2/3 τών προβλημάτων της έφηβικής ήλικίας είναι δυνατόν νά προληφθούν ή νά τροποποιηθούν, έγκαιρα, μέ τήν ειδική *προληπτική άγωγή*. Η άγωγή αυτή συνίσταται στην έμπεριστατωμένη ένημέρωση γονέων και έφήβων, ή όποια πρέπει νά άρχισει από τό πρώτο στάδιο της έφηβείας, και συγκεκριμένα, στην ήλικία τών 11-12 έτών, τό άργότερο. Στό στάδιο αυτό, οι έφηβοι είναι αποδέκτες παραπληροφόρησης από συνομηλικούς τους, κυρίως, σέ ό,τι τούς άφορά και τούς άπασχολεί (κάπνισμα, σέξ, ποτά, εύφραντικά, διατροφή, κ.ά.).

Στόχος της συμβουλευτικής προληπτικής άγωγής είναι νά ένημερώνει, έπιστημονικά, και νά καθοδηγεί τούς έφήβους για τά προβλήματα πού τούς άπασχολούν και όφείλουν νά έπιλύουν μέ τόν πιό σωστό τρόπο. Τό αίσθημα τού άκατανίκτη, πού χαρακτηρίζει κάθε έφηβο, πρέπει νά αναγνωρισθεί και νά συζητηθεί, αναλυτικά, ώστε νά έπιτυγχάνεται ή καλύτερη προσέγγιση. Η συμβουλευτική άγωγή άπευθύνεται και πρός τούς γονείς, για νά δυναθουν νά προσαρμοσθούν και αυτοί, στή δύσκολη έφηβική περίοδο της

ζωής, και έπιτυχώς νά προσεγγίσουν τά παιδιά τους.

Σημαντικός είναι ό ρόλος τού Σχολείου, και ή συνεργασία ιατρού και εκπαιδευτικών, στην όλη προσπάθεια της άγωγής τών έφήβων.

Άπαραίτητη είναι ή ειδική έκπαίδευση τών άρμοδιων φορέων ύγείας σέ θέματα έφηβικής ιατρικής. Μέχρι σήμερα παρατηρείται κάποια άδιαφορία τού ιατρού, ύπάρχει έλλειψη χρόνου, πολλές φορές, αλλά και δισταγμός από μέρους του νά συζητήσει τά κύρια και σοβαρά προβλήματα, πού άφορούν τούς έφήβους.

Άπό τό 1997 ή American Medical Association εισήγαγε τά σύγχρονα πρωτόκολλα προληπτικής άγωγής τών έφήβων (Guide lines Adolescent Preventive Medicine Systems - GAPS), ή έφαρμογή τών όποιων καθίσταται καθολική όχι μόνο στις ΗΠΑ, αλλά και στις άλλες προηγμένες χώρες. Η σύγχρονη αυτή προσέγγιση και άντιμετώπιση τών προβλημάτων της έφηβικής ήλικίας διαφέρει από τήν παραδοσιακή ιατρική άντίληψη, διότι:

1. Άπευθύνεται όχι μόνο στό βιοϊατρικό πρόβλημα, αλλά και στην ψυχολογική και πνευματική διάσταση του.

2. Άρχίζει από πολύ πρώιμο στάδιο της έφηβείας και συνεχίζεται σέ όλη τήν έφηβική περίοδο (σέ έτήσια βάση ή και συχνότερα).

3. Περιλαμβάνει άγωγή γονέων και κηδεμόνων στην όλη διαδικασία.

4. Καθιστά τόν ιατρό ύπεύθυνο της όλης συμβουλευτικής άγωγής και συντονιστή της προσπάθειας, πρός έφηβο, γονείς, σχολείο.

Μέ πρωτοβουλία της Έλληνικής Έταιρείας Έφηβικής Ιατρικής, τά πρωτόκολλα προληπτικής άγωγής διδά-

σκονται, από τό Μάιο τοῦ 1999, στούς Ἑλληνας ἰατρούς καί, προοδευτικά, ἐφαρμόζονται στόν ἑλληνικό χῶρο. Παράλληλα γίνεται προσπάθεια εὐαισθητοποίησης τῶν ἀρμοδίων φορέων γιά τή σοβαρότητα τοῦ προβλήματος.

Ἐνα σοβαρό πρόβλημα, ὅπως εἶναι ἡ ἠθική κρίση τῆς ἐφηβείας, ἰδιαίτερα στήν ἐποχή μας, θά ἀντιμετωπισθεῖ, οὐσιαστικά, μόνο μέ τήν ἐγκαιρή καί ὑπεύθυνη ἐνημέρωση, γιά τίς διαστάσεις καί τή σημαντικότητα σέ ἀνθρώπινο πόνο καί τίμημα ἐξαγορᾶς. Ἡ πρόληψη κοστίζει, ὕλικά, τό ἔβδομο τοῦ κόστους τῆς θεραπευτικῆς ἀντιμετώπισης καί ἡ πρόληψη ἀποδεικνύεται ἡ μόνη οὐσιαστική λύση.

Τά «ὑποκατάστατα», π.χ., δέν εἶναι ἡ ἀπάντηση στό πρόβλημα τῆς ἠθικῆς κρίσης, πού διερχόμεθα σήμερα, ὅπως δέν εἶναι ἀπάντηση ἡ νομιμοποίησή τους. Σπουδαιότητα ἔχει τό γεγονός τῆς διαγνώσεως κάθε ἐλλείψεώς μας καί τῆς κοινωνικῆς ἀποτυχίας μας, τῆς ἀνάγκης περισσότερης ἐκπαιδεύσεως καί παιδείας, τῆς καλύψεως τοῦ πνευματικοῦ κενοῦ, τῆς προσφορᾶς ὄλων μας στήν ἀντιμετώπιση.

Δέν πρέπει νά μᾶς διαφεύγει, ὅτι ἡ ἠθική καί οἱ ἠθικές ἀξίες, μοναδική πυξίδα τοῦ ἀνθρώπου γιά ἓνα σωστό τρόπο ζωῆς, ἀναφέρονται στά Ἑλληνικά Γράμματα (Πλάτων, Σωκράτης), στήν Ἁγία Γραφή, στά Πατερικά κείμενα καί τίς Παραδόσεις καί διδάσκονται, ἀναλλοιώτως, διά τῶν αἰώνων. Ἡ ἱστορική καί θεολογική πραγματικότητα καθιστοῦν ἔντονη τήν εὐθύνη ὄλων μας γιά τήν προβολή τους καί μᾶς καλοῦν γιά ἄμεση δράση καί ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος, μέ θεραπεία τοῦ κακοῦ στίς ρίζες του.

**ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΜΑΡΑΓΚΟΣ M.D., M.Sc.,
F.A.A.P. Καθηγητής Κλινικῆς
Παιδιατρικῆς - Ἐφηβικῆς Ἱατρικῆς
Creighton University School of Medicine, USA.
Πρόεδρος, Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας
Ἐφηβικῆς Ἱατρικῆς**

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ἀσιώτη Α.Α.: Ἀπό τὰ Ψυχολογικά Προβλήματα τοῦ Ἐφήβου. Ἐκδόσεις Ἰνστιτούτου Ψυχολογίας καί Ψυχικῆς ὑγιεινῆς, Τόμος 1ος, 1976, Ἀθήναι.
- Bailey CE, Piercy FP.: *Enhancing Ethical Decision Making in sexuality and AIDS Education. Adolescence* 32 (128): 989-98, 1997.
- Beautrais AL, Joyce PR, Mulder RT.: *Cannabis abuse and serious suicide attempts. Addiction* 94 (8) 1155-64, 1999.
- Black DW, Zimmerman M., Coryell WH.: *Cigarette smoking and psychiatric disorder in a community sample. Am, Clin, Psychiatry* 11 (3): 129-36, 1999.
- Brown RA, Lewinshon et al.: *Cigarette smoking, major depression, and other psychiatric disorders among adolescents. J Am. Acad, Child Adolesc, Psychiatry* 35 (12): 1602-10, 1996.
- Elbedour S, Baker AM.: *The impact of political violence on moral reasoning in children. Child Abuse Neglect* 21 (11): 1053-66, 1997.
- Graham P.: *Teenage sex. Teenagers can be helped to behave responsibly. BMJ*: 312 : 1420, 1996, (letter) and comment 317 : 390 -1 1996.
- Grube JW: *Preventing sales of alcohol to minors. Results from a community trial. Addiction Jun 92 (supl. 2): S 251-60, 1992.*
- Halperin - Felsher BL, Ozer FM, Millstein SG et al: *Preventive services in a health maintenance organization: How well pediatricians screen and educate adolescent patients? Arch, Pediatr. Adolesc. Medi* 154 (2): 173-9, 2000.
- Heffron WA, Skipper BJ, Lambert L.: *Health and lifestyle issues as risk factors for homelessness. J. Am. Board Fam. Pract.* 10 (1): 6 12, 1997.
- Lloyd B, Lucas K, Fernback M.: *Adolescent girls' constructions of smoking identities. Implications for health promotion. J. Adolesc Feb* 20 (1): 43-56, 1997.
- Lewinsohn PM, Rohde P, Brown RA.: *Level of current and past adolescent cigarette smoking as predictors of future substance use disorders in young adulthood. Addiction* 94 (6): 913-21, 1999.
- McArt EW, Shulman DA, Galary E.: *Developing an educational workshop on teen depression and*

- suicide: a proactive community intervention. *Child Welfare* 78 (6): 793-806, 1999.
- Μαραγκός Γ. Δ.: Έφηβική Ίατρική. Βασικά Θέματα και Αρχές. Ίατρικές Έκδόσεις Λίτσας, Αθήνα, 1997.
- Μαραγκός Γ. Δ.: Ένα Σύγχρονο Πρωτόκολλο Προληπτικής Ίατρικής των Έφήβων. Δελτίο Έλληνικής Έταιρείας Έφηβικής Ίατρικής, τόμος 2ος, τεύχος 10ο 1999.
- Maragos G.D.: Seminar on Adolescent Pediatrics (Editorial). *Paediatrician* 10 (4): 181-2, 1981.
- Μηλίγκος Μ.: Η Ίατρική μπροστά σέ κάποιους έφηβικούς προβληματισμούς. Έλληνοχριστιανική Άγωγή, Τεύχος Οκτωβρίου 1986.
- Μηλίγκος Μ.: Άγωγή Υγείας και Σχολείο. Έλληνοχριστιανική Άγωγή, Τεύχος Μαΐου και Ιουνίου 1988.
- Pratt HD, Greydanus DE.: Adolescent violence: Concept for a new millennium. *Adolesc Med* 11 (1): 103-125, 2000.
- Rao U, Daley SE, Hammen C.: Relationship between depression and substance use disorders in adolescents women during transition to adulthood. *J. Am. Acad. Child Adolesc psychiatry* 39 (2): 215-22, 2000.
- Stilwell BM, Galvin MR et al.: Moral volition. The fifth and final domain to an integrated theory of conscience understanding. *J Am. Child Adolesc. Psychiatry* 37 (2): 202-10, 1998.
- Schaffner L.: Searching for connection: a new look at teenager runaways. *Adolescence* 33 (131): 619-27, 1998.
- Straburger VC.: Children, adolescents, and the media: Five crucial issues. *Adolesc. Med. State of the art reviews* 4 (3): 479-93, 1993.
- White PA.: Family processes as predictors of adolescents' preferences for ascribed sources of moral authority: proposed model. *Adolescence* 31 (121): 133-44, 1996.
- Windle M, Davies PT. Depression and heavy alcohol use among adolescents: concurrent and prospective relations. *Dev. Psychopathol*, 11 (4): 823-44, 1999.

Παρακαλούμε όσοι από τούς αγαπητούς συνδρομητάς μας
 όφείλουν τή συνδρομή των νά τήν καταβάλουν τό συντομότερον,
 ώστε νά συνεχίζεται άπρόσκοπτος ή έκδοσις τού Περιδικού.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

ΤΟ ΜΕΤΡΟ

Τό ειπαν οί άρχαίοι μας πρόγονοι. Καί ύπήρξε όδηγός στήν ήθική ζωή μας. Όδηγός συμπεριφοράς. Όδηγός έγκρατείας. «Πάν μέτρον άριστον».

Άλλά, «τά άρχαία παρήλθεν». Οί σύγχρονοι νεοέλληνες (ή συνέλληνες, άν προτιμάτε) δέν φαίνεται νά πολυπιστεύουν στό ρητό αυτό. Μέτρο στίς άπολαύσεις; Μά τί λέτε; Σήμερα, πού οί άπολαύσεις έχουν γίνει κύριος στόχος τής ζωής μας; Μέτρο στό χρέμα; Δέν έχετε άκούσει τό λαϊκό τραγουδάκι πού λέει ότι «ή δύναμη στόν άνθρωπο είναι τό πορτοφόλι»; Μέτρο στή δόξα; Ποιοί προβάλλονται στή ζωή; Ποιοί έχουν στραμμένα επάνω τους τά φώτα τής δημοσιότητας; Ποιοί άλλοι από τούς κατόχους τών άξιωμάτων καί τών μεγάλων τίτλων;

Τί θά ήταν ό Ώνάσης άν δέν είχε άμέτρητα χρήματα; Ποιός θά ήταν ό Μπίλλ Κλίντον άν δέν ήταν Πρόεδρος τών Ήνωμένων Πολιτειών τής Άμερικής; Καί μήν ξεχνάτε αυτό πού ειπε Ύπουργός (Έλλην, τί νά κάνουμε;) πού άνήκε σέ γνωστό πολιτικό κόμμα: «Εάν δέν είμασταν σ' αυτό τό κόμμα, δέν θά μάς ήξερε ούτε ό θυρωρός τής πολυκατοικίας μας».

Λοιπόν; Έπιμένετε στό «πάν μέτρον άριστον» τών άρχαίων προγόνων μας;

Έπιμένω. Καί νά σās πώ γιατί. Ή έν μέτρω χρήσις, άφορά όλα εκείνα τά πράγματα πού είναι κατ' άρχήν *έπιτρεπτά*. Άπλά παραδείγματα, τό φαί καί τό πιστό. Καί όχι μόνον

είναι έπιτρεπτά, αλλά καί άπαραίτητα γιά τήν έπιβίωσή μας. Όταν όμως ή χρήση τους ξεπερνά τό μέτρο, γίνονται έπικίνδυνα καί γιά τήν ύγεία μας καί γιά τή ζωή μας. Ή άμετρη χρήση τους ύποβιάζει τόν άνθρωπο καί είναι δείγμα έποχών ξεπεσμού.

Έπιτρεπτή καί ή άπόλαυσις τής ζωής. Καί ή άπόκτησις χρημάτων. Καί ή δόξα, τά άξιώματα. Πάντοτε υπό τίς προϋποθέσεις καί τούς περιορισμούς του νόμου. Άλλά καί σ' αυτά ίσχύει τό μέτρο. Διότι καί τό χρέμα άποτελεί πειρασμό (καί κίνδυνο). Καί οί άπολαύσεις παγίδα. Καί ή δόξα καί τά άξιώματα, φορτίο βαρύ καί δυσβάστακτο.

Πόσοι άνθρωποι κατέφυγαν σέ άνομα μέσα γιά νά άποκτήσουν πλούτο ή νά αύξησουν άκόμα περισσότερο αυτόν πού είχαν; Θυσίασαν ανθρώπινες ζωές στό βωμό τών άνόμων κερδών τους.

Νόθευσαν τρόφιμα καί φάρμακα. Άρχήστεψαν διαθήκες, κλέβοντας στήν ουσία περιουσίες πού δέν τούς άνήκαν. Καταχράσθηκαν χρήματα συνεργατών ή έργοδοτών τους. Καί τί κέρδισαν; «Πάντα ματαιότης τά ανθρώπινα, όσα ούχ ύπάρχει μετά θάνατον». Καί εύθύνη, τήν ήμέρα τής κρίσεως. Ό μεγάλος Άπόστολος Παύλος λέει: «Έχοντας τροφάς καί σκεπάσματα, τούτοις άρκεσθησόμεθα». Έπιβεβαίωσις τής άξίας του μέτρου.

Καί ἡ δόξα; Καί τὰ ἀξιώματα;
 Ὅταν νομίμως ἀποκτῶνται, εἶναι ἐπι-
 τρεπτά. Ἀλλά φθείρουν τόν ἀνθρώ-
 πο. Δέν τά ἀντέχουν ὅλοι. Ἐξ ἄλλου,
 πόσα ἀπ' αὐτά μποροῦμε νά ἰσχυρι-
 σθοῦμε ὅτι ἀπεκτήθησαν κατ' ἀξίαν;
 Νομίμως; Χωρίς ὑποπτους συμβιβασ-
 μούς; Χωρίς ὑποχωρήσεις; Χωρίς ἠ-
 θικές ἀβαρίες; Ἄν μάλιστα μποῦμε
 στό χῶρο τῆς πολιτικῆς, ἐκεῖ τά πρά-
 γματα χειροτερεῦουν. Ἀρκεῖ νά ἀκού-
 σουμε τί λένε οἱ πολιτικοί (οἱ μὲν γιά
 τοὺς δέ) καί πόσο ἀσύστολα ἀλληλο-
 κατηγοροῦνται γιά ὑποπτες συναλλαγές
 καί διαπλεκόμενα συμφέροντα, εἰς βά-
 ρος πάντοτε τοῦ λαοῦ καί τοῦ ἔθνους.

Ἄν σέ ὅλα αὐτά, ὁ λογικός ἀν-
 θρωπος ἔβαζε φρένο τό μέτρο, πόσα
 δεινά θά γλυτώναμε καί πόσους ἠθι-
 κούς κινδύνους θά ἐπέφευγαν οἱ ἄ-
 φρονες καί ἀχόρταγοι κνηγοί τοῦ
 χρήματος καί τῶν ἀξιωμάτων.

Ἀλλά ἡ ἐν μέτρῳ χρῆσις ἀφορᾷ
 τὰ ἐπιτρεπόμενα. Ὅχι τὰ ἀπηγορευμέ-
 να. Εἶναι αὐτονόητο, ἀλλά χρειάζεται
 νά τό ἐπισημάνουμε, γιά νά ἀποφύ-
 γουμε ἐπικίνδυνες παρερμηνεῖες. Δια-
 φορετικά, θά ἦταν ἐπιτρεπτή καί ἡ
 δολοφονία ἐν μέτρῳ. Καί ἡ κλοπή ἐν
 μέτρῳ. Καί ἡ πορνεία ἐν μέτρῳ. Πού
 προσκρούουν στήν ἐνάρετη σοφία τῶν
 Ἑλλήνων καί στήν ἀγιότητα τοῦ Χρι-
 στιανισμοῦ. Ἀλλά καί στήν ἀπλή λο-
 γική.

«Πᾶν μέτρον ἄριστον», λοιπόν. Καί
 εἶναι καιρός νά ξαναθυμηθοῦμε τὰ ὤ-
 ραῖα αὐτά ρητά. Καί νά ξαναμποῦν
 στά σχολεῖα μας γιά νά φρονηματίζου-
 ν τὰ παιδιὰ μας. Ἄν θέλουμε νά δοῦμε
 καλύτερες μέρες.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ἮΤΑΝ ἘΝΑΣ ἈΠΡΙΛΗΣ^(*)

Εἶναι κάπου, μιά λευκή πολιτεία,
 χαμένη στό Φῶς.

Ἄκου τά σήμαντρα τῆς λευκῆς
 πολιτείας...

Θρός δέν ταράσσει

τά δάση

κεῖ πέρα·

μηδέ νέφους σκιά τό γαλάζιο τοῦ
 αἰθέρα.

Σέ φύλλα καί πέταλα ἀνθῶν

τά ἔντομα γράφουν
 στίχους ἑαρινούς.

Εἶναι κάπου μιά λευκή πολιτεία,
 σέ καταρράχτες φωτός.

Ἄκου τά σήμαντρα τῆς λευκῆς
 πολιτείας.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

(*) Ἀπό τήν ἀνέκδοτη ποιητική Συλλογή τοῦ Στ.
 Μπολέτη: «Ἦταν ἕνας Ἀπρίλης».

ΣΧΟΛΙΑ

Ο ΔΙΑΤΑΡΑΓΜΕΝΟΣ ΙΣΤΟΣ ΤΗΣ ΓΗΣ

Στό τέλος του 20ου αιώνα το οικολογικό πρόβλημα παραμένει σαν μία από τις σοβαρότερες απειλές για την ανθρωπότητα, σαν μία κακή κληρονομιά στον αιώνα που τον διαδέχεται. Σαραντά χρόνια τώρα η Γη εκπέμπει ανησυχητικά σήματα. Στήν αρχή αυτά ήταν ανεπαίσθητα. Τώρα πλέον τα σημάδια αυτά είναι αδιάφυστα, όπως π.χ. το πυκνό νέφος καπνού επάνω από το τροπικό δάσος του 'Αμαζονίου, όπου οι καλλιεργητές και οι ιδιοκτήτες αγροκτημάτων βάζουν φωτιά για να καθαρίσουν την γη. Έξ άλλου η σε μεγάλο βαθμό συρρίκνωση της άλιείας του βακαλάου στον Βόρειο 'Ατλαντικό έθεσε 30000 Καναδούς σε καθεστώς ανεργίας και κατέστρεψε την οικονομία 700 κοινοτήτων. Δύο χρόνια πριν η εκχέρωση δασικών εκτάσεων επιδείνωσε τις πλημμύρες στην Κίνα, που άφησαν πίσω τους 3600 νεκρούς και 14 εκατομμύρια άστεγους. Οι δημογραφικές πιέσεις και ο ύπερπληθυσμός αύξησαν περισσότερο τον φόρο του αίματος κατά την διάρκεια των περυσινών πλημμυρών στις χώρες της Λατινικής 'Αμερικής, που προκάλεσαν τον θάνατο σε περισσότερους από 30000 ανθρώπους και έδημιούργησαν στρατιές προσφύγων.^(*)

Και ερωτάται: πώς αντιμετώπισε η διεθνής κοινότητα τις δυσμενείς αυτές εξελίξεις από την επιδείνωση του περιβαλλοντικού προβλήματος; Καθιερώθηκε βέβαια η ημέρα του πλανήτη Γη, ιδρύθηκαν κόμματα πρασίνων, έθεσπισθησαν νόμοι για την προστασία του περιβάλλοντος, υπογράφηκαν μερικές

διεθνείς συμβάσεις, πραγματοποιήθηκε ή διάσκεψη για τον Πλανήτη Γη στο Ρίο ντε 'Ιανέιρο το 1992, χωρίς όμως όρατά αποτελέσματα. Παρ' όλα αυτά ο έκφυλισμός των γήινων οικοσυστημάτων συνεχίζεται.

Σε σχετική έκθεση τεσσάρων 'Οργανισμών οι οποίοι τελούν υπό την αιγίδα του ΟΗΕ περιλαμβάνεται απολογισμός για τις πέντε κυριώτερες κατηγορίες οικοσυστημάτων, όπως δάση, συστήματα γλυκού ύδατος, θαλάσσιοι και παράκτιοι βιότοποι, λειμώνες και καλλιεργήσιμες γαίες, στα όποια έμφαίνονται σημεία επιδεινώσεως.

Τό ερώτημα είναι, ύστερα από αυτές τις ανησυχητικές διαπιστώσεις, εάν θά υπάρξει κάποιο πρακτικό αποτέλεσμα; Καθ' όσον ύστερα από δεκαετίες διασκέψεων για τό περιβάλλον και την βιώσιμη ανάπτυξη ή φυσική αντίδραση σε έναν τέτοιο απολογισμό είναι: «Μά καλά, δέν έχει γίνει κάτι σε εφαρμογή των πορισμάτων και των υποδείξεων των σχετικών μελετών των διεθνών οργανισμών;» Καί όμως δέν έχει γίνει τίποτε τό αξιόλογο στην κλίμακα που επιβάλλουν οι περιστάσεις, παρά τό γεγονός ότι για πρώτη φορά μία πληθώρα έπιστημόνων από διαφορετικούς έπιστημονικούς κλάδους διαδηλώνουν την κρίση των οικοσυστημάτων μας παγκοσμίως και έπισημαίνουν ότι οι οικονομίες των κρατών, δέν μπορεί να διατηρούνται ύγιεις σε ένα μη ύγιές περιβάλλον. Τό συμπέρασμα της εισηγήσεως της έπιτροπής του ΟΗΕ είναι ότι: «ή δυναμικότητα του πλανήτη μας αρχίζει να κάμπτεται, απειλώντας την οικονομική ευμάρεια κυρίως των προηγμένων χωρών και σε τελική ανάλυση την ίδια την επιβίωση του ανθρώπου στην Γη.

(*) Τά ως άνω στοιχεία έλήφθησαν από σχετικό άρθρο του περιοδικού «TIME».

Αυτές οι δυσάρεστες διαπιστώσεις δέν πρέπει νά μᾶς ὀδηγοῦν στήν ἀπαισιοδοξία καί τήν ἀπογοήτευση. Ὁ Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης μέ τήν ὄριμη πλέον σκέψη του εἶχε διατυπώσει τήν ἀποψη: «Θά μέ ρωτήσει κανεῖς τώρα, ἄν ὄντως τό πιστεύω ὅτι ἡ γενεά μας πορεύεται πρός τόν θάνατο. Ἔ, λοιπόν, ὄχι! Δέν τό πιστεύω! Διότι ὑπάρχει ἡ ἐλπίδα ἀπό τήν Αἰωνιότητα. Ὅταν κατεβεῖς τό τελευταῖο σκαλί τότε ἀρχίζει πάλι ἡ ἀνοδική πορεία. Τότε μιλάει ἡ αἰώνια διαλεκτική καί ἀρχίζει ἡ ἐπιστροφή».^(*)

Ὅμως γιά νά πραγματοποιηθεῖ αὐτή ἡ μεταστροφή τῶν συγχρόνων κοινωνιῶν ἀπό τήν καταναλωτική διάθεση σέ μία ἐλεγχόμενη ἀπό τό πνεῦμα ζωή ἀπαιτεῖται καί ἡ ζωντανή παρουσία τῶν πιστῶν μέ τό ἔμπρακτο παράδειγμά τους.

ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Μέ τήν ἀφορμή τήν ἕκταση πού ἔλαβε τό ζήτημα τῶν νέων ταυτοτήτων δημοσιεύθηκαν τό καλοκαίρι πού πέρασε στήν ἐφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ δύο ἄρθρα τῶν καθηγητῶν κ. Γ. Κουμάντου μέ τίτλο: «Ψάχνοντας γιά τήν ταυτότητα» καί τοῦ κ. Γ. Κοντογιώργη μέ τίτλο «Περνώντας ἀπό τόν τέταρτο πλῶνα τοῦ κ. Χριστοδοῦλου» ἀναφερόμενα στίς σχέσεις Χριστιανισμοῦ καί Ἑλληνισμοῦ, ἀμφισβητώντας τήν πνευματική συγγένεια τῶν δύο αὐτῶν ρευμάτων, τονίζοντας τίς διαφορές των. Βεβαίως τό ἀρχαῖο ἑλληνικό πνεῦμα ἀναζητώντας τήν Ἀλήθεια μέσω τοῦ ὀρθοῦ λόγου ὑπῆρξε ἐκ τῆς αἰτίας αὐτῆς πολυφωνικό μέ τήν γένεση πολλῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν καί τήν διατύπωση ποικίλων ἀπόψεων γιά τά μεγάλα μεταφυσικά φιλοσοφικά προβλήματα, πράγμα τό ὁποῖο ἐπαναλαμ-

βάνεται καί στούς νεώτερους χρόνους, μετὰ τήν ἐποχή τοῦ Διαφωτισμοῦ σέ πανευρωπαϊκή καί παγκόσμια κλίμακα.

Ἀντίθετα ἡ Χριστιανική Διδαχή ἐκφράζει μέ τό κῦρος τῆς θείας Ἀποκαλύψεως μιᾶ δική της συγκεκριμένη διδασκαλία, ἀποκρυσταλλωμένη σέ σαφῶς καθορισμένα δόγματα, ὅπως αὐτά ἐθεσπίσθησαν ἀπό τίς Οἰκουμενικές Συνόδους.

Σύμφωνα λοιπόν μέ τά προηγούμενα εἶναι σαφές ὅτι ἡ χριστιανική διδασκαλία καί τό ἀρχαῖο ἑλληνικό πνεῦμα ἔχουν διαφορετικές ἀφετηρίες καί διαφορετικά κριτήρια γιά τήν Ἀλήθεια, ἔτσι ὥστε νά δικαιολογεῖται ἡ ἀντίληψη ὅτι τά δύο αὐτά ρεύματα δέν δύνανται νά θεωρηθοῦν κατά κάποιον τρόπον ταυτόσημα. Τά ρεύματα αὐτά συναντήθηκαν μέσα στά πλαίσια τοῦ οἰκουμενικοῦ κράτους τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας σέ συνθήκες, κατ' ἀρχάς δυσπιστίας καί ἀντιπαράθεσης.

Ὅμως ὅταν ὠρίμασαν οἱ συνθήκες, ὅπως ἐτόνισε ὁ πρῦτανος τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Γ. Μπαμπινιώτης μέ τήν εὐκαιρία τοῦ Ἐ' Διεθνoῦς Συνεδρίου γιά τόν Ἅγιον Γρηγόριον Νύσσης τόν παρελθόντα Σεπτέμβριο, «στήν περίφημη Φιλοσοφική Σχολή τῆς ἀρχαίας Ἀθήνας μυήθηκαν στόν ἑλληνικό στοχασμό ἐπί τέσσερα ὀλόκληρα ἔτη ὁ πολὺς Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καί ὁ ἐπίσης Μέγας Βασίλειος, ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, ἡ μεγάλη αὐτή μορφή πού ἐπηρέασε τόν Γρηγόριο (ὁ ὁποῖος δέν σπούδασε στήν Ἀθήνα) καί τοῦ ἔδειξε τούς δρόμους τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. Μέ ἑλληνικά κείμενα ἀσχολήθηκαν εἰς βάθος οἱ μεγάλοι Πατέρες καί σέ ἑλληνική γλῶσσα ἔγραψαν τά ἔργα τους καί μάλιστα στήν λόγια ἑλληνική γλῶσσα τῆς ἀττικιστικῆς παραδόσεως. Στούς τρεῖς Μεγάλους Ἱεράρχες καί στόν Γρηγόριον Νύσσης καί σέ πατέρες πού

(*) Ἀλέξ. Τσιριντάνης: «Γιά μιᾶ πορεία μέ ἐπίγνωση» σελ. 142. Ἐκδόσεις «Συζήτησις».

προηγήθηκαν χρονικά όφείλουμε τή γεφύρωση τής παλαιότερης έχθρας ανάμεσα στον Χριστιανισμό και τον Έλληνισμό, ανάμεσα στην χριστιανική διδασκαλία και τά έλληνικά γράμματα. Έκτοτε Έλληνισμός και Χριστιανισμός αποτελούν πνευματικά μεγέθη διαφορετικής μέν ύψης αλλά ουσιαστικής συμπορεύσεως. Ο Ρωμηός (ό Ρωμαίος Έλληνας του Βυζαντίου) είναι αυτός που προσδιορίζεται με βάση τήν όρθόδοξη χριστιανική του πίστη. Ο όρος δηλώνει τον Χριστιανό Έλληνα. Γι' αυτό και για μία σειρά άλλους ιστορικούς λόγους (Νεοελληνικός Διαφωτισμός, Έκπαίδευση στην Τουρκοκρατία κλπ.) είναι λάθος νά βλέπουμε τήν σχέση Έκκλησίας και Έλληνικού Κράτους άνιστορικά, έξω από τίσ ιστορικές συνθήκες, που διεμόρφωσαν αυτήν τήν σχέση». Αυτή είναι μία άναμφισβήτη ιστορική αλήθεια, τήν όποία όρισμένα «προοδευτικά» μυαλά όψιμα θέλουν νά τήν παραθεωρήσουν.

ΔΙΘΕΟΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΘΕΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

Πραγματοποιήθηκε υπό τήν αιγίδα τής Έκκλησίας τής Ελλάδος στίς αρχές του παρελθόντος Οκτωβρίου Διεθνές Έπιστημονικό Συνέδριο με γενικό θέμα: «Η έκφραση τής Όρθόδοξου Χριστιανικής Πίστεως στην πρόκληση των θετικών έπιστημών στο κατώφλι του 21ου αιώνα». Σκοπός του Συνεδρίου ήταν παράλληλα με τήν παρουσίαση άντιπροσωπευτικών σημαντικών έπιτευγμάτων από τον χώρο των θετικών έπιστημών και τής τεχνολογίας νά διερευνηθούν οι σχέσεις των με τήν Όρθόδοξη Χριστιανική Πίστη και ή δυνατότητα ενός έρευνητή έπιστήμονα νά ζει σύμφωνα με αυτήν.

Η πραγματοποίηση και ή έπιτυχία του Συνεδρίου αυτού άνταπεκρίνετο στην έπικαιρότητα, δεδομένου ότι τον

τελευταίο καιρό ένα φαινόμενο έπανεμφανίσσεως του άθείσμου παρατηρείται στίς σύγχρονες κοινωνίες - όπως ύπονοείται και στο κύριο άρθρο των «Ακτίων» στο τεύχος του Οκτωβρίου 2000 με τον τίτλο: «Ο θρίαμβος του άθείσμου» με συντάκτη τον κ. Γ. Β. Μελέτη.

Δεδομένου ότι κατά κανόνα οι κήρυκες του άθείσμου έπικαλούνται τά έπιτεύγματα των θετικών έπιστημών προκειμένου νά στηρίξουν τίσ θέσεις τους, οι εισηγήσεις του Συνεδρίου ύπηρξαν μία ύπεύθυνη και ντοκουμενταρισμένη άπάντηση στην πρόκληση αυτή.

Οι εισηγήσεις εκάλυψαν ένα ευρύτατο φάσμα του άντικειμένου των φυσικών έπιστημών όπως: Άστροφυσική - Φυσική, Τεχνολογίες αϊχμής - Πληροφορική, Περιβάλλον - Οίκολογία, Νευροψυχικές έπιστήμες, Γενετική Μηχανική - Βιοτεχνολογία.

Δόθηκε έτσι ή εύκαιρία μεταξύ των άλλων από έπισήμου βήματος, όμολογίας πίστεως στην Χριστιανική Άλήθεια διαπρεπών έπιστημόνων όπως του Προέδρου τής Άκαδημίας Άθηνών και του Πρυτάνεως του Πανεπιστημίου Άθηνών καθηγητών κ.κ. Ν. Άρτεμιάδη και Γ. Μπαμπινιώτη κατά τήν έναρκτήριον τελετήν του Συνεδρίου. Κατ' αυτήν έπίσημος προσκεκλημένος και όμιλητής ήταν ό Μακαριώτατος Άρχιεπίσκοπος Άλβανίας κ.κ. Άναστάσιος.

Πρέπει νά σημειωθεί ότι στην έπιτυχία του Συνεδρίου συνέβαλαν σημαντικά και στελέχη τής Χριστιανικής Ένώσεως Έπιστημόνων όπως ό όμότιμος καθηγητής του Πανεπιστημίου Άθηνών Άκαδημαϊκός κ. Γεώργιος Κοντόπουλος, ό άνακληρωτής καθηγητής του Ε.Μ.Π. κ. Ηλίας Κατσούφης, καθώς και οι φίλοι τής Ένώσεως Έλληνες καθηγητές εκ του έξωτερικού κ.κ.

Ἄχιλλέας Ἀδαμαντιάδης, Παῦλος Κοιμήσης καί Εὐάγγελος Μουδριανάκης.

Χρέος ὄλων μας εἶναι σέ ἀντίδοτον τῆς ἀθελιστικῆς προπαγάνδας ἡ ἀξιοποίηση τέτοιων ἐκδηλώσεων ὁμολογίας πίστεως στίς Χριστιανικές Ἀλήθειες εἰκοσιεσσάρων διακεκριμένων Ἑλλή-

νων ἐπιστημόνων ἀπό τήν Ἑλλάδα καί τό ἐξωτερικό καί ἡ προβολή τῶν ἀπόψεων των γιά τήν εὐρύτερη ἐνημέρωση τοῦ κοινοῦ γιά τήν ὀρθή τοποθέτησή των ἐναντι τῶν μεγάλων μεταφυσικῶν ζητημάτων.

B. K. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΕΙΔΩΛΑ

Οἱ ἀύξομιεώσεις τοῦ χρηματιστηρίου, οἱ ὀλυμπιακοί ἀγῶνες καί τά μέταλλα, ἡ σχέση δολλαρίου καί εὐρώ, ἡ ἀνοδος τῆς τιμῆς τοῦ πετρελαίου καί ἄλλα πολλά ἀποτελοῦν τά σύγχρονα εἶδωλα τοῦ πολιτισμένου κόσμου. Οἱ συνενώσεις τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων καί τῶν τραπεζικῶν ὀργανισμῶν συμπληρώνουν τό χάος πού δημιουργεῖται στίς κοινωνίες τῶν ἀνθρώπων ἀπό τή σύγχρονη εἰδωλολατρία. Μέχρι πότε ὅμως θά κυριαρχοῦν στή ζωή μας; Ὅλα ἔχουν τή θέση τους στόν πολιτισμό μας ἀρκεῖ αὐτή ἡ θέση νά εἶναι σωστή καί στίς πραγματικές της διαστάσεις. Καί ἀπό τήν πραγματικότητα καί τήν κατασκευή εἰδώλων πού γίνονται πρότυπα ἡ ἀπόσταση εἶναι μεγάλη.

Η ΝΑΥΤΙΚΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑ

Ἡ ναυτική τραγωδία τοῦ «Ἐξπρές Σάμινα» ἄφησε μεγάλες πληγές καί ἀνθρώπινα θύματα. Ἡ διερεύνηση τῶν αἰτίων καί τῶν ὑπευθύνων βρῖσκεται σέ δικαστική διαρεύνηση. Ἡ Κυβέρνηση διακηρύσσει ὅτι ἐπιθυμεῖ νά καταλογισθοῦν εὐθῦνες σέ κάθε κατεῦθυνση καί σέ πρόσωπα ὅσονδήποτε ψηλά «ίστάμενα». Ὁ λόγος αὐτός ἔχει ἀκουσθεῖ πολλές φορές. Τό θέμα δέν εἶναι νά ἀναζητηθοῦν εὐθῦνες σέ μιά τραγωδία, ἀλλά τό πώς νά ἐλέγχονται

προληπτικά οἱ διάφορες ὑπηρεσίες πρῖν φθάσουμε σέ τραγωδίες. Θυμιάμαστε πάντα τό σλόγκαν «ἀναλαμβάνω τήν πολιτική εὐθύνη», ἀλλά κάθε ὑπεύθυνος ἐξακολουθεῖ νά κατέχει τή θέση του ἀφοῦ λησιμόνησε καί τή διεύθυνση τοῦ σπιτιοῦ του ὅπου πρέπει νά καταλήγει. Εὐθύνη σημαίνει τήν ὑποχρέωση πού ἔχει κανεῖς νά πραγματοποιήσῃ κάτι, καθῶς καί νά δώσει λόγο γι' αὐτό, καί νά εἶναι ἔτοιμος γιά καταλογισμούς. Τά ὅσα ἄλλα λέγονται καί γίνονται δέν πείθουν κανένα. Διαφορετικά μένουμε στό: «ποιός κοροϊδεύει ποιόν?».

Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΙΣΤΗ ΤΩΝ ΟΛΥΜΠΙΟΝΙΚΩΝ ΜΑΣ

«Σ' εὐχαριστῶ Θεέ μου, Σ' εὐχαριστῶ!». Καί τό χρυσό μέταλλο τῶν ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων τοῦ Σίδνεϋ τό ἀφιερώνει ὁ Κώστας Κεντέρης στήν «Ἑλλάδα πού πενθοῦσε καί στούς ἀνθρώπους πού ἔχασαν τή ζωή τους» στήν τρομακτική τραγωδία, ὅταν τό πλοῖο Ἐξπρές Σάμινα βυθίστηκε ἀνοικτά τῆς Πάρου ἀπό λάθος ἄραγε τίνος;». Καί δέν ἦταν ὁ μόνος. Τό ἴδιο δεῖγμα μεγαλοφυχίας καί εὐαισθησίας ἔδειξαν ὄλοι οἱ ἀθλητές μας στούς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες γιά τά θύματα τῆς ναυτικῆς τραγωδίας. Εἶναι ἐξ ἄλλου χαρακτηριστικό ὅτι σέ κάθε προσπάθειά τους ἔκαναν τό σημεῖο τοῦ σταυροῦ ζητώντας τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ. Καί ὁ Θεός τοὺς χάρισε μέτα-

λια. Γνώριζαν ίσως αυτό που είπε ο Κύριος: «χωρίς έμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν». Τίποτα δέν εἶναι τυχαῖο στόν κόσμο αὐτό. Σ' ὄλους τοὺς ἀθλητές μας ἀξίζουν συγχαρητήρια καί εὐχές γιά μελλοντικές νίκες.

ΟΙ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

Σιγά σιγά ἀνακαλύπτονται καί ἀποκαλύπτονται τὰ προβλήματα που δημιουργοῦνται ἀπό τό «έγχείρημα τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων». Δέν ἀμφιβάλλουμε ὅτι τὰ θέματα παρακολουθοῦνται καί ὅτι ἀντιμετωπίζονται μέ προσοχή καί συνέπεια. Δημοσιεύτηκαν πρόσφατα στόν ἡμερήσιο τύπο ἀριθμοί που τρομάζουν, ἐνῶ δέν προβλήθηκαν οἱ τρόποι ἐπιλύσεως τῶν προβλημάτων

που δημιουργοῦνται. Πόσοι θά ἐπισκεφθοῦν τήν Ἑλλάδα γιά νά παρακολουθήσουν τοὺς ἀγῶνες ὡς θεατές; Ἐίκοσι χιλιάδες δημοσιογράφοι καί 17000 ἀθλητές μέ ἀντίστοιχο ἀριθμό κριτῶν δέν εἶναι μικρός ἀριθμός. Πῶς προβλέπονται οἱ διανυκτερεύσεις, ἡ τροφοδοσία, οἱ μετακινήσεις, ἡ καθαριότητα καί πῶς θά ἐξυπηρετηθοῦν οἱ ἐπικοινωνίες; Μέ τίς σημερινές συνθήκες τὰ πράγματα δέν εἶναι τόσο εὐκολα οὔτε εὐόλιωνα. Ἄς ἐλπίσουμε ὅτι ὅλα προβλέπονται καί ὁ Θεός νά βάλει τό χέρι Του!

Σ. Β. ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΥΠΟΥ
ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.

Η ΡΟΔΟΔΑΦΝΗ

«Ἀγνάντια στό παράθυρο»
ἦταν ἡ Ροδοδάφνη,
κεῖ στή γωνιά τοῦ περβολιοῦ,
τοῦ ἀρχοντικοῦ σπιτιοῦ.

Μιά ροδοδάφνη ἀπ' τίς πολλές
πού οἱ θύμησης τίς φέρνουν,
νά ἔχουν ριζώσει στίς πηγές,
στίς ὄχτες καί στοὺς βάλτους.

Νά ὑμνοῦν κι αὐτές τόν Ὑψιστο,
γλυκά νά μᾶς κοιτᾶνε,
νά χαιρετᾶνε φιλικά
διαβάτες που περνᾶνε.

Κι ἦταν κι αὐτή μέ ροδανθοὺς
πολλοὺς, π' ἀνάλαφρα
τ' ἀγέρι, ἀργά κουνούσε κεῖ,
κλώνους χαιρετισμοῦ,

γιά μένανε κάθε πρωί,
καθῶς καί στοὺς διαβάτες,

κι ἦρθε πολὺς ὁ καύσωνας,
βαθμοὺς σαράντα τρεῖς,

καί τήν ἀγκάλιασε φριχτά,
κι ὀλημερίς σφαδάζει,
κι ὀλονυχτίς, σιωπηλά.
Κι ἄντεξε ἡμέρες τρεῖς,

καί λίγο ἀκόμη ὡς τήν αὐγή,
πού ἔχασε πιά τό γέλιο,
καί τ' ἄνθη της τὰ ρόδινα
καί τὰ κλωνιά σβυστήκαν.

Τώρα, μᾶς λέει ἐκεῖ βουβά:
τί θά πῆτε στό Θεό;
Σεῖς φουσήξατε τό «Λίβα»,
δές, μέ πράξεις ἀσεβεῖς,

κι ἦρθε στή Φύση φλογερός,
ἄνθη, κλωνιά νά σβήσει,
ὡς Νόμους παραβήκατε,
πού ἔχε ὁ Θεός θεσπίσει!

Α. ΣΤΑΥΡΙΤΗΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΟΣ ΒΟΜΒΑΡΔΙΣΜΟΣ!

Πολλά άλλαξαν φέτος στα τηλεοπτικά δρώμενα της χώρας μας. Νέα κανάλια αναζητούν μέ αξιώσεις τό δικό τους μερίδιο στις προτιμήσεις τών τηλεθεατών. Τά γνωστά μεγάλα κανάλια ανασυντάχθηκαν γιά νά διατηρήσουν τά δικά τους «νούμερα τηλεθέασης». Δημοσιογράφοι, από τά μεγάλα «όνόματα», έσπασαν τούς παραδοσιακούς τούς δεσμούς μέ τούς παλιούς τούς έργοδότες καί μεταγράφηκαν σέ άλλα κανάλια, εξασφαλίζοντας άνήκουστα πρίμ καί προκλητικά μεροκάματα, γιά νά ύπηρετήσουν τά διαπλεκόμενα συμφέροντα τών νέων τούς άφρεντικών.

Τά φετινά τηλεοπτικά προγράμματα είναι προσαρμοσμένα στις προτιμήσεις τών τηλεθεατών, πού φαίνεται νά γυρίζουν τήν πλάτη τους στά ξένα προγράμματα καί νά επιλέγουν τίς έγχώριες παραγωγές. Είναι έντυπωσιακό ότι στή ζώνη ύψηλης τηλεθέασης (prime time), άμέσως μετά τά κεντρικά δελτία είδήσεων, κυριαρχούν οί ελληνικές σειρές: κωμωδίες, μέ τίς άπαραίτητες βωμολοχίες καί τά άτέλειωτα ύπονοούμενα, μιās καί εξέλιπε τό γνήσιο χούμορ, καί κοινωνικά δράματα, δηλαδή καλοσερβιρισμένα έρωτικά πάθη καί διαστροφές, γαρνιρισμένες μέ προκλητικές σκηές καί μέ άκόρεστες έναλλαγές έρωτικών συντρόφων. Έπιπλέον, τό τηλεοπτικό μας «καλάθι» περιέχει δεκάδες λατινοαμερικάνικες μεταγλωτισμένες σαπουνόπερες, τίς συνήθεις έκπομπές λόγου, τίς επικίνδυνες πλέον «παιδικές» σειρές βίας καί άρκετές ξένες ταινίες, ένω εξέλιπαν έπιτέλους τά περισσότερα reality shows.

Φαίνεται ότι καί φέτος θά καταναλώσουμε άπερίσκεπτα όποιο τηλεοπτικό προϊόν ή σκουπίδι μās προσφερθεί, μιās καί ό καθένας από μās βλέπει τηλεόραση 227 λεπτά κάθε μέρα, κατέχοντας παγκοσμίως τήν 3η θέση, σέ άπόσταση άναπνοής από τούς Άμερικανούς (236 λεπτά) καί τούς Ούγγρους (232 λεπτά)! Η τηλεοπτική παρακολούθηση άποτελεί τήν τρίτη δραστηριότητα τών Έλλήνων μετά τόν ύπνο καί τήν έργασία, αφήνοντας πίσω τήν ένασχόληση μέ τήν οίκογένεια ή κάποια πνευματική δραστηριότητα. Μάλιστα οί μισοί Έλληνες στόν έλεύθερο χρόνο τούς βλέπουν μόνο τηλεόραση!

Η διείδυση τής τηλεόρασης στήν καθημερινή ζωή άποδεικνύεται καί από άλλους δείκτες. Τό 43,3% τών νοικοκυριών έχουν δύο ή καί περισσότερες τηλεοπτικές συσκευές, τό 55% μία καί τό 1,5% καμία συσκευή. Έπιπλέον, ή κύρια τηλεοπτική συσκευή βρίσκεται στό καθιστικό ή τήν τραπεζαρία, όπου συνήθως συνάζεται ή οίκογένεια, ένω ή δευτερεύουσα συσκευή βρίσκεται κατά 80,5% στα ύπνοδωμάτια γονέων καί παιδιών, διαμορφώνοντας έτσι συνήθικες άτομικής τηλεθέασης καί άποξενώνοντας άκόμη περισσότερο τά μέλη τής οίκογένειας μεταξύ τους. Τό διεθνές τηλεοπτικό μέλλον φαντάζει άκόμη ζοφερότερο. Οί γιγαντιαίες τηλεοράσεις τοίχου αναμένεται μέχρι τό 2005 νά έχουν πάρει τή θέση τους σέ 12 έκατομμύρια νοικοκυριά, μέ τιμές γύρω στις 300.000 δρχ. καί κατάλληλα χρηματοδοτικά προγράμματα άγορās τους.

Άλλά και στά τηλεοπτικά προγράμματα προβλέπονται νέα «προϊόντα». Ένα νέο reality show, όργουελικής έμπνεύσεως και όλλανδικής παραγωγής, μέ τίτλο «Big Brother», τρέλανε τούς μετρητές τηλεθέσεης στην Εύρώπη: 6 άνδρες και 6 γυναίκες έγκλειόνται έκουσίως για 100 ήμέρες σέ ένα οίκημα 160 τ.μ. Οί 12 παίχτες δηλώνουν «έτοιμοι για όλα». Οί τηλεθεατές παρακολουθούν, από 30 κάμερες και 60 μικρόφωνα κάθε συνομιλία, κάθε ένέργεια και κάθε λεπτομέρεια τής ζωής τους. Κάθε έβδομάδα οί τηλεθεατές βαθμολογούν τούς παίχτες και άπομακρύνουν αυτόν πού παίρνει τήν μικρότερη βαθμολογία. Στο τέλος, ό νικητής (;) βραβεύεται μέ 40 έκατομμύρια δραχμές. Τόσο φαίνεται ότι τιμάται ή ανθρώπινη αξιοπρέπεια στην Εύρώπη!

Στίς ΗΠΑ δημοφιλέστερη έκπομπή άναδεικνύεται τό τηλεοπτικό παιχνίδι «Survivor» (στά έλληνικά «Επιζών»): έδώ οί παίχτες έγκαταλείπονται σέ ένα άπομονωμένο νησί και προσπαθούν νά έπιβιώσουν για πολλές έβδομάδες. Παρακολουθούνται πάντα από δεκάδες κάμερες και οί τηλεθεατές βαθμολογούν, έπιβραβεύοντας στό τέλος τόν νικητή μέ 400 έκατομμύρια δραχμές. Υπάρχουν βέβαια και τηλεπαιχνίδια πού στέλνουν τούς νικητές τους στόν διαστημικό σταθμό ΜΙΡ ή άλλα πού υπόσχονται νά τούς στείλουν τό συντομότερο στόν πλανήτη Άρη! Ίσως για πάντα...

Αυτά θά δοϋμε σύντομα και στην Ελλάδα μας. Σίγουρα θά πρέπει νά έχουμε τά μάτια μας «τετρακόσια» και άνοικτά, για νά μπορούμε νά τά κλείνουμε τίς κατάλληλες στιγμές. Γιατί τά μάτια τής ψυχής μας άξίζουν περισσότερο!

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΗΜΙΣΙΣ

Έπραγματοποιήθησαν πρό όλίγων έβδομάδων οί όλυμπιακοί άγώνες στό Σίδνεϋ τής Αύστραλίας. Οί σύγχρονοι όλυμπιακοί άγώνες διαφοροποιούνται από τούς άγώνες τής άρχαιότητας σέ πολλά έπίπεδα: ένα από αυτά και ή χρησιμοποίησις τους από τήν διαφήμιση. Οί όλυμπιακοί άγώνες μεταβάλλονται πλέον σέ μείζον έργαλειό διαφημίσεως αλλά και προπαγάνδας.

Η περίοδος τής διεξαγωγής τών όλυμπιακών άγώνων είναι ή καλύτερα διαφημιστική περίοδος όχι μόνον για τίς έταιρείες άθλητικών ειδών, αλλά και για δεκάδες άλλες πολυεθνικές έταιρείες παροχής προϊόντων και υπηρεσιών. Η άνάληψις, μέ θεμιτά ή άθεμιτα μέσα, από κάποια έταιρεία τής ευθύνης ενός προϊόντος ή μιās υπηρεσίας (ένδυσι, ύπόδησι, μεταφορά, σίτιση, κ.ά.) πρός τούς διοργανωτές και τούς συμμετέχοντες άθλητές τής παρέχει τό δικαίωμα τής διαφημίσεως μέ τήν σημείωσι «έπίσημος προμηθευτής» ή «έπίσημος μεταφορική έταιρεία» κ.τ.δ.

Κατά συνέπεια ή προσπάθεια τών μεγάλων έταιρειών νά αναλάβουν μερίδια από τήν διοργάνωσι τών άγώνων άποβλέπει στην όσο τό δυνατόν μεγαλύτερα προβολή τους. Οί σύγχρονοι όλυμπιακοί άγώνες μεταδίδονται από τηλεοράσεως σέ όλον τόν κόσμον και υπολογίζεται ότι παρακολουθούν τίς έορτές ένάρξεως και λήξεως περί τά 4 δισεκατομμύρια τηλεθεατές. Οί παρακολουθήσαντες έκ τοϋ σύνεγγυς θεατές τούς προσφάτους άγώνες άνέρχονται στό 1,5 έκατομμύριο ανθρώπους. Στά τεράστια αυτά πλήθη άνθρώπων άπευθύνονται οί διαφημιζόμενες έταιρείες.

Τά άνωτέρω μās όδηγούν στό συμπέρασμα ότι ή όργάνωσις τών όλυμπιακών άγώνων δέν είναι ένα άπλό

άθλητικό γεγονός, αλλά ένα πολύπλευρο οικονομικό γεγονός. Οι στρατηγικές πλειστων εταιρειών καθορίζονται με σημείο αναφοράς τούς εκάστοτε ολυμπιακούς αγώνες. Η εύρηματικότητα διαφημιζομένων και διαφημιστών δέν έχει όρια. Αναφέρουμε ένα παράδειγμα από τήν σχετική είδησεογραφία: «Εκτός από τίς στολές κολύμβησης πού ουσιαστικά επέβαλε ή Speedo, ή Nike προτείνει όλόσωμες φόρμες μηδενικής τριβής για τούς δρομείς αγώνων ταχύτητας, σόλες μέ κεραμικές τάπες για τούς άλλτες και φανέλες από ανακυκλωμένα πλαστικά μπουκάλια για τούς μαραθωνοδρόμους. Η Adidas παρουσιάζει παπούτσια τρεξίματος μέ τάπες σέ σχήμα Z πού δέν κολλάνε στό ταρτάν, καθώς και ποδηλατικές φόρμες ραμμένες μέ τόση ακρίβεια, πού ζαρώνουν όταν οί άθλητές στέκονται όρθιοι αλλά έχουν τέλεια έφαρμογή όταν κάθονται στό ποδήλατό τους» (Καθημερινή 21.9.2000).

Και εάν μέν δεχθοῦμε τήν σύνδεσι του άθλητισμού μέ τίς έπιχειρήσεις, τό έμπόριο, τό χρήμα και τήν διαφήμισι ως αναγκαία κακά των σημερινών άπαιτήσεων για τήν διοργάνωσι των ολυμπιάδων, δέν μπορούμε νά μείνωμε άδιάφοροι από τήν διαφήμισι και τήν προβολή - προπαγάνδα προτύπων και αντίληψεων ζωής, άσυμβιβάστων και αντίθετων μέ τήν όρθόδοξο Παράδοσί μας. Αναφερόμαστε σέ δύο έκδηλες περιπτώσεις, οί όποιες προεβλήθησαν και στους προσφάτους ολυμπιακούς άγώνες.

Η πρώτη άφορā τήν αντίληψι ότι τό σώμα του άθλητου είναι ένα όργανο, ένα μηχάνημα, καταρρίψεως ρεκόρ,

τό όποιο μπορούμε νά τό ίσχυροποιούμε φυσικώς και τεχνητώς (μέ άπαγορευμένες ή όχι ούσιες) ή ή παράλληλος μέ αὐτήν νεοειδωλολατρία του σώματος (γύμνωσις, επίδειξις, λατρεία του σώματος). Οί αντίληψεις αυτές προσβάλλουν τήν ιερότητα του ανθρώπινου σώματος, τήν όποία διδάσκει και προβάλλει ή όρθόδοξος Έκκλησία, στηριζομένη στην ένανθρώπησι του Υιου του Θεου και στο γεγονός ότι τό σώμα είναι δημιούργημα του Τριαδικου Θεου και καθίσταται έν τή Έκκλησία ναός (=κατοικία) του Αγίου Πνεύματος.

Η δευτέρα περίπτωση είναι ή προπαγάνδα του σεξουαλισμού μέ τήν δωρεάν παροχή χιλιάδων προφυλακτικων σέ όλους τούς άθλητές και παράγοντες τής ολυμπιάδος. Έδώ πλέον προσβάλλονται όχι μόνον οί θέσεις τής όρθόδοξου ήθικης περί του γενετησιου ενστικτου, αλλά και άνάλογες θέσεις άλλων θρησκειμάτων (Ιουδαϊσμου, Μουσουλμανισμου, Βουδδισμου).

Εάν ή διαφήμισι προϊόντων και υπηρεσιων γεννά καταναλωτές και άλλωώνει τό άθλητικό και ολυμπιακό πνεῦμα, ή προπαγάνδα προτύπων και στάσεων ζωής μετατρέπει τούς συγχρόνους ολυμπιακούς αγώνες σέ μέσο έπιβολής τής «παγκοσμιοποίησης» και καταργήσεως τής πολυμορφίας και ιδιαιτερότητος πολιτισμιων, θρησκευτικων και ήθικων αξιων των συμμετεχόντων ή παρακολουθούντων ανθρώπων.

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

**Ο ΤΟΜΕΑΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.**

Η «ΠΡΟΣΦΟΡΑ» Η ΑΛΕΙΤΟΥΡΓΗΤΗ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Δέν κατετρύχετο μόνον υπό τῆς ἀλγεινῆς σκέψεως τοῦ παντοτινοῦ χωρισμοῦ τῆς ἀπό τοῦ ἡγαπημένου τῆς συζύγου, τῆς «κεφαλῆς τῆς», τῆς σκέπης τῆς, τοῦ «στηρίγματός τῆς», ὅπως συνήθιζε νά λέγη ἡ δύστυχος Εὐμορφούλα, ἀλλ' εὐσεβῆς οὔσα διελογίζετο βασανιστικῶς καί τοῦτο: πού εἶχε τάχα ἀύλισθῆ ἡ ψυχὴ του; «ἐν χώρα ζώντων καί σκηναῖς δικαίων ἤ... Ὅχι... Δέν ἤθελε κἀν νά διανοηθῆ τοιοῦτον τι δι' αὐτόν! Ἐάν ἐγνώριζεν ὅτι εἶχεν ἐξ ἅπαντος ἀναπαυθῆ, θά ἦτο ὀλιγώτερον δριμύς ὁ πόνος διὰ τόν χωρισμόν, καθότι ἡ εὐτυχία του, λόγω τῆς ὑπερμέτρου δι' αὐτόν ἀγάπης τῆς, θά ἦτο κατά ἓνα μέρος καί ἰδική τῆς. Ἄλλὰ πῶς καί ἀπό τίνος νά πληροφορηθῆ τοῦτο; Τίς ἀνέσχε ποτε, ἔστω κατ' ἐλάχιστον, τό πέτασμα τό μεταξύ τῶν ἐγκοσμίων καί τοῦ ὑπερέραν διὰ νά κατοπτεῖται τοὺς ἐκεῖθεν διαβάντας καί ἐνοικούντας; Μόνον ὁ «ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς» ἐγνώριζε τά ἐκεῖ συμβαίνοντα καί ὀλίγα τινά περὶ τῶν ὑπερκοσμίων ἀπεκάλυψε εἰς ἡμᾶς ἀδυνάτους ὄντας ὅπως τά ἐννοήσωμεν, ἀφοῦ οὔτε τά περὶ ἐπιγείων κατενοήσαμεν ὡς εἶπε ποτέ εἰς τοὺς μαθητάς του. Ὁ δέ ἐν ἐκστάσει ἀρπαγείς οὐρανοβάμων ἀπόστολος διεβεβαίωσεν ὅτι ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξόν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. Καί παράμενεν ἡ γυνὴ αὕτη ὡς αἱ σύμμοιροί τῆς διαπορευμένη.

Ὁ «συχωρεμένος», ναύκληρος εἰς τὴν σκούναν τοῦ καπετάν Ἀλέξη τοῦ Μυτιληνιοῦ «Ἐρεσός», εἶχεν ἀναρπαγεῖ προῶρως καί βιαίως ἐκ τῆς παρουσίας ζωῆς ἐν ἀκμαζούσῃ νεότητι, κατά τό

αὐάνδρον ναυάγιον τοῦ πλοίου, καταποθεῖς ὑπὸ τῆς ψυχοβόρου καί ἀκορέστου «Μαύρης Θαλάσσης», τῆς ἐνδουόσης εἰς τὰ μαῦρα συχνάκεις ὑπεράκτους μητέρας, νεαρὰς συζύγους καί ἄνηθα τέκνα. Καί διελογίζετο ἡ προῶρως χηρεύσασα γυνή: ἄραγε ἐπρόλαβεν ὁ Νικολός τῆς νά εἴπῃ προτοῦ «ψυχοπαράδωσι» ἓνα «μνήσθητί μου Κύριε» ὥστε νά συγχωρηθῆ δι' ὅ,τι ἀνθρώπινον τόν ἐβάρυνεν καί εὗρη ἀνάπαυσιν;

Ἦτο καλῆς προαιρέσεως ἄνθρωπος ὁ Νικολός, ψυχόπονος καί ἐλεῆμων, ἐνίοτε καί μέχρις ὑπερβολῆς, ἐκδυόμενος ἵνα ἐνδύσῃ γυμνητεύοντας ἀλλὰ δέν ἐγνώριζε ἀπὸ ἐκκλησίαν καί μυστηριακὴν ζωὴν ἀπὸ τῆς πρώτης νεότητός του ὅτε ἐμβάρκαρεν. Ἀφ' ἐνός ἡ πλήρης ἀποξένωσίς του ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, λόγω τοῦ σκληροῦ καί λίαν ἀπαιτητικοῦ ἐπαγγέλματος του, τοῦ ἀποξενούντος αὐτόν πάσης κοινωνίας, ἀφ' ἐτέρου ἡ ἐκθεσίς του, ὡς διὰ πάντας τοὺς ναυτικούς, εἰς τοὺς ἰσχυροὺς πειρασμοὺς τῆς ἀκμαζούσης σαρκὸς μακρὰν τῆς παρηγορίας τῶν νομίμων συνενῶν, ἔτρεφον τὰς ἀνησυχίας τῆς δι' αὐτόν. Εἰς τὴν ἀνδροκρατουμένην τότε κοινωνίαν ἐθεωρεῖτο ὡς αὐτονόητον αὐταὶ νά ἀγνεύωσιν ἀπουσιαζόντων τῶν συζύγων των ὡς ἄλλαι Πηνελόπειαι, ἐνῶ ἐκεῖνοι νά εἶναι «ἐλεύθεροι» εἰς τὴν ξένην, ὅτε προσήγγιζον εἰς λιμένα τινα, πότε - πότε νά παραβαίνωσι τὴν συζυγικὴν πίστιν «ὡς ἄνδρες»! Αὐτὰ σκεπτομένη ἡ ταλαίπωρος Εὐμορφούλα ὑπέφερεν διττῶς. Λίαν ἐνωρίς εἶχεν εἰσέλθει εἰς τόν κόσμον καί εἶχε γευθῆ τά τερπνά καί λυπηρά τοῦ ἀνθρώπινου βίου τά

προσφερόμενα ἐντός τοῦ αὐτοῦ κύλικος δίκην κυκεῶνος. Δεκαεξαέτις ἀπορφανισθεῖσα ἐκ πατρός ἔχοντας τὴν αὐτὴν μοῖραν πρὸς τὸν σύζυγόν της ἀλλὰ καὶ ἐκ μητρὸς λόγῳ ἀνιάτου ἀσθενείας, ὑπανδρεύθη ὑπὸ τῆς θείας της ἐκ μητρὸς, μεθ' ἧς ἀπὸ τοῦ ἀπορφανισμοῦ της συνώκει, μετὰ τινος ναυτικοῦ, φιλέργου καὶ χρηστοθήτους ὅστις τὴν ἐξήτησεν ἐκτιμήσας τὸ ἦθος της. Ἡ Εὐμορφούλα δὲν ἐδικαιολόγει τόσον τὸ ὄνομά της εἰς ἐμφάνισιν, εὐτετηριακῶς δοθέν εἰς αὐτὴν «τῆ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ» ἀπὸ τῆς γεννήσεώς της. Πλὴν ὁμως ἐπηληθεύετο τοῦτο προστιθεμένης εἰς τὴν δρόσον καὶ τὴν χάριν τῆς ἡλικίας της, τῆς ψυχικῆς της εὐμορφίας ἥτις τὴν ἐκόσμει εἰς τοὺς τρόπους της καὶ τὰς ἀναστροφάς της. Δὲν ἐζησεν ἐπὶ πολὺ μετὰ τοῦ ἀγαθωτάτου Νικολοῦ. Μόλις ἐπρόλαβε νὰ ἀποκτήσῃ δύο τέκνα, ἐκείνου ἀπουσιάζοντος ἐπὶ πολὺ ἐκ τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας. Μὴ σκεπτομένη ἕτερον γάμον προσεκολλήθη εἰς τὴν πενθερὰν της ὡς ἄλλη Ρούθ μετ' αὐτῆς ἐσθιοῦσα «ἄρτον ὀδύνης» καὶ συμπίνουσα τὸ κοινόν ποτήριον τῆς πικρίας εἰς ὃ συνεκεράνυντο ἡ χηρεῖα μετὰ τῆς πτωχείας. Καὶ εἰργάζοντο ἀμφοτέραι ἀόκνως εἰς τὰ μικρὰ κτήματά των ἔχουσαι ὡς κοινόν στόχον τὴν ἀνατροφὴν τῶν παιδαρίων.

Ἡ Εὐμορφούλα διαλογιζομένη τὸ μὲν τὴν στέρησιν τὸ δὲ τὴν τύχην τῆς ψυχῆς τοῦ Νικολοῦ της, καθ' ἑκάστην Παρασκευὴν τὸ ἀπόγευμα ἐξύμωνε τὸ πρόσοφρον της εἰς τὸ ὄνομά του μετὰ πολλῆς φροντίδος καὶ εὐλαβείας. Καὶ τὸ προσεκόμιζε λίαν πρωὶ τοῦ Σαββάτου εἰς τὸν γέροντα ἐφημέριον τοῦ χωρίου μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ συζύγου της. Τοῦτο εἶχε παραλάβει ἐκ τῆς μητρὸς της ἀλλὰ εἶχεν ἀκούσει καὶ ἐκ στόματος τοῦ ιερέως των ὅτι ἔχουν πολλὴν ὠφέλειαν αἱ ψυχαὶ τῶν νεκρῶν μας ἐπὶ τῇ προσκομίσει τῆς προσφορᾶς καὶ τῇ μνημονεύσει τοῦ ὀνό-

ματός των εἰς τὴν ἁγίαν Πρόθεσιν. Ἀκολουθοῦσα τὴν μητρικὴν παράδοσιν, ἠγείρετο ἔνωρίς, ἐνίπτετο, ἤλλαζεν, ἤναπτε τὸ κανδήλι της, ἐθυμία, ἔκαμνε τὴν προσευχὴν της καὶ ἀκολούθως ἐξύμωνε τὸ πρόσοφρον, ἀναμειγνύουσα μετὰ τοῦ δις κοσκινισθέντος καθαροῦ σιτίνου ἀλεύρου τὸ «ἀναπιασμένο» ἀφ' ἐσπέρας προζύμι της ἀπὸ τὸν βασιλικόν τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Εἶχε δὲ καὶ ἰδιαίτερα σκευὴ πρὸς τοῦτο. Μὲ τὴν κροῦσιν τοῦ πρώτου κώδωνος τὸ ἐφρεν ἐντετυλιγμένον εἰς λευκὴν καθαρὰν ὀθόνην, μετὰ τοῦ ὀνόματος καὶ τὸ ἐνεχειρίζεν εἰς τὸν ιερέα. Τοῦτο τὴν ἐπαρηγόρει καὶ ἀνέπαυεν. Συνέβη δὲ, καὶ ὄχι μίαν φορὰν, νὰ τὸν ἴδῃ τὸ ἐσπέρας τοῦ Σαββάτου εἰς τὸν ὕπνον της λευχειμονοῦντα νὰ τὴν εὐχαριστῇ «γὰ τὴν ὠραία λειτουργίᾳ πού τοῦ ἔστειλε τὴν πρωῖαν ἐκείνην», σημεῖον ἐπαληθεῦον καὶ τὴν δόξαν τῆς μητρὸς της καὶ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ γέροντος ἐφημερίου ὅστις ἐθεωρεῖτο ὑπὸ πάντων ὡς «καλὰ διαβασμένος» καὶ «ἁγίας ψυχῆς».

Πρωῖαν τινὰ Σαββάτου δὲν ἤκουσεν νὰ σημαίῃ ὁ κώδων τοῦ μικροῦ ναοῦ καὶ ὑπέθεσεν ὅτι δὲν ἠκούσθη λόγω τοῦ ἐναντία πνέοντος ἀνέμου. Τοῦτο συνέβαινε καὶ ἄλλοτε ὅτε ἔπνεε ἐκ τῆς στερεᾶς ὁ βορειοανατολικὸς καὶ ἐξώθει τὸν ἦχον πρὸς τὸ πέλαγος. Ἐκκινήσασα μετὰ τοῦ προσφύρου της ἐπετάχυνε τὸ βῆμα νομίζουσα ὅτι εἶχε καθυστερήσει. Παραδόξως ὁμως τὸν εὗρε ἠσφαλισμένον. Ἀναμείναςα ἐπ' ὀλίγον εἶδεν ἀντὶ τοῦ ιερέως ἐρχομένην ναχελῶς τὴν κυρὰ-Σταυροῦλα τὴν νεωκόρον ἥτις καὶ τὴν ἐπληροφόρησεν ὅτι λόγω ἀπροόπτου ἀσθενείας του δὲν θὰ ἐλειτούργη σήμερον ὁ γέρον ἐφημέριος. Ἐξαφνισθεῖσα καὶ λυπηθεῖσα ἐκ τούτου ἐσκέφθη μήπως ἔπρεπε νὰ μεταβῇ εἰς τὸ γειτονικόν χωρίον ἀπέχον περὶ τὴν ἡμίσειαν ὥραν. Ἄλλ' ἐκτιμήσασα ὅτι ἤδη εἶχε παρέλθει ὁ χρόνος τῆς Προσκομιδῆς καὶ βλέπουσα

τόν καιρόν νά ἐπιδεινοῦται ταχέως, μειουμένου τοῦ φωτός τῆς ἡμέρας καί προοιωνιζομένης καταϊγίδος ἐπέστρεψεν ἄπρακτος εἰς τήν οἰκίαν τῆς ἀθυμοῦσα. Ἡ πενθερά τῆς ἤτις διέγνωσε τήν λύπην καί τήν ἀμηχανίαν τῆς τήν καθισύχασε προτείνουσα εἰς αὐτήν εὐφυᾶ λύσιν.

— Ἄκουσε παιδί μου — τῆς εἶπε — μή μοῦ μαραζώνης. Θά κάνης ὅτι θά οὐ πῶ.

— Τί μητέρα; ἠρώτησε ἐκείνη.

— Ἄφου δέν τό προσκόμισε ὁ παπᾶς, σῦρε καί δῶστο στή φτωχιά τῆ γριά Θύμιανα πού μόνο ἓνας θεός ξέρει πόσον καιρό ἔχει νά βάλλει στό στόμα τῆς «καθάριο» ψωμί, γιά νά συγχωρήσῃ. Μέ μπομποτένιο, καί τοῦτο λιγοστό, λημερίζει ἡ ἄμοιρη.

— Λές μητέρα νάναί τό ἴδιο;

— Ναί! Μπορεῖ καί καλύτερο παιδί μου.

Ἡ Εὐμορφούλα ἔχουσα ἐμπιστοσύνην εἰς τήν γνώμην καί τήν κρίσιν τῆς πενθερᾶς τῆς ὡς «προεστῆς» ὑπήκουσεν ἄνευ ἐτέρας συζητήσεως. Καί ἡ γριά Θύμιανα, δεχθεῖσα τῆς λαχταριστήν νωπήν καί εὐωδιαζούσαν σιτήνην προσφοράν «ἔδωσε χίλια συχώρια». Ἡ ἐλεήσασα γυνή ἐπέστρεψεν εἰς τά ἴδια ἡσυχος, μέ τήν συναίσθησιν ὅτι ἐπετέλεσεν τό πρός τόν ἀπελθόντα σύζυγον χρέος τῆς εὐεργετήσασα ἐν ταυτῶ καί τήν πτωχὴν γριάνα.

Τήν ἐπιούσαν ἐσπέραν ὠνειρεύθη τόν Νικολόν τῆς ὅστις τήν ἠγαπήσθησε διά τό δῶρον τῆς ἀλλά μέ μίαν περιεργον παρατήρησιν. «Μοῦ ἔφεραν τή λειτουργιά σου — τῆς εἶπε — καί σ' εὐχαριστῶ ἀλλά ἦταν λειψή καί δέ χόρτασα...».

Ἄφου πνισθεῖσα καί μή δυναμένη ὅπως δώσῃ ἐρμηνείαν τινα εἰς τοῦτο τό αἰνιγματικόν ὄνειρον, καθότι ἡ παρασκευασθεῖσα προσφορά ἦτο εὐμεγέθης

καί ἐπιμελῶς παρεσκευασμένη ὡς συνήθως, ἠρώτησε τήν πενθεράν τῆς τό τί ἄραγε ἐσήμαινε τό ὄνειρον τοῦτο. Μή δυναμένη δέ οὔτε αὕτη νά τό ἐρμηνεύσει συνεφώνησαν ὅπως ἐρωτήσωσι τόν πατέρα Διονύσιον «ὡς διαβασμένον καί ἁγίας ψυχῆς». Τό ἐλόμενον Σάββατον καθ' ὃ ἀναρρώσας οὗτος ἐτέλεσε τήν θείαν λειτουργίαν κάμνων τήν προσκομιδὴν μέ τό ἐπιμελῶς παρεσκευασθέν πρόσφορον τῆς Εὐμορφούλας, ἐρωτηθεῖς μετά τήν Ἀπόλυσιν παρ' ἀμφοτέρων τῶν γυναικῶν περὶ τοῦ περιέργου αὐτοῦ ὄνειρου καί τῆς ἱστορίας τῆς τελευταίας προσφορᾶς, ἀπήντησεν ὡς ἀκολούθως: Βέβαια ὡς ὀρθόδοξοι χριστιανοί δέν πρέπει νά δίδωμε σημασίαν εἰς τά ὄνειρα τά ὅποια εἶναι φαντασιώσεις ἢ καί ἐκ τοῦ Πονηροῦ. Δέν ἀποκλείεται ὅμως νά ἔχουν καί κάποτε ἀποκαλυπτικόν καί διδακτικόν χαρακτήρα. Καλή καί δεκτὴ ἡ ἐλεημοσύνη ἀπὸ τόν Θεόν εἰς τό ὄνομα τῶν κεκοιμημένων καί μάλιστα ἀπὸ τά ὑπάρχοντά των. «Διδόσθω ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ πέννησιν εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ» λέγει ἡ Γραφή. Καί ὁ ἱερός Χρυσόστομος «Βούλει τιμῆσαι τόν ἀπελθόντα, ἐτέρως τίμησον ἐλεημοσύνας ποιῶν εὐεργεσίας». Καί αἱ εὐχαί τῶν εὐεργετουμένων διὰ τήν ἀνάπαυσιν τῆς ψυχῆς των δέν ἡμπορεῖ νά μὴν γίνονται εἰσακουσταί ἀπὸ τόν Θεόν. Ἄλλ' ἐκεῖνο πού εἶναι δι' αὐτοῦς ἰδιαιτέρως ὠφέλιμον εἶναι ἡ τέλεισις τῆς θείας λειτουργίας ἐπ' ὀνόματί των. «Μεγίστην ὄνησιν πιστεύοντες ἔσεσθαι ταῖς ψυχαῖς ὑπὲρ ὧν ἡ δέησις ἀναφέρεται τῆς ἁγίας καί φρικτωδεστάτης προκειμένης θυσίας» ὅπως λέγει καί ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἱεροσολύμων καί διδάσκει ἡ Ἐκκλησία μας.

Αἱ δύο ἀπλοῖκαί γυναῖκες παρηκολούθουν τά λεγόμενα ἐν διδακτικῇ ἐξάρσει ὑπὸ τοῦ ἱερέως μή ἐννοοῦσαι πλήρως ἀλλ' ἀντιλαμβανόμεναι πως τί ἤθελε νά εἶπῃ εἰς αὐτάς. Κατενόησαν

δέ αυτά πλήρως όταν συνοψίζω τα λεγόμενά του, κατέκλειε τόν λόγον ἀπλουστεύων αὐτόν.

«Ναί παιδιά μου! καλή καί ωφέλιμη ἡ ἐλεημοσύνη γιά τίς ψυχές τῶν ἀποθαμένων μας ἀλλά ἰδιαίτερα ωφέλιμη καί σωτήρια ἡ μνημόνευσή τους στή θεία λειτουργία μέ τήν προσφοράν πού προσφέρεται εἰς τό ὄνομά τους. Ὡστόσο τό ἐν δέν ἀποκλείει τό ἄλλο». Ἡ ἀπάντησις εἶχεν δοθεῖ εἰς τήν ἀπορίαν τῶν δύο γυναικῶν περί τοῦ «σημαδιακοῦ», ὡς τό ἀπεκάλουν, ἐκείνου ὀνειρου.

Ἐκτοτε ἡ Εὐμορφούλα δέν παρέλειπε κανέν Σάββατον ἵνα φέρῃ τήν ὠραίαν προσφοράν της εἰς τόν ναόν μέ τό ὄνομα τοῦ προσφιλοῦς της συζύγου, παρασκευάζουσα μετ' αὐτῆς καί ἑτέραν ἀσφράγιστον, ἦντινα ἔδιδεν ἀφ' ἐσπέρας ζεστήν καί εὐωδιάζουσαν εἰς τήν πτωχὴν γειτόνισάν της γραῖαν, ἣτις ἀνταπέδιδε μέ «χίλια συχώρια». Καί ἡσθάνετο ἄφατον εὐχαρίστησιν ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ διπλοῦ χρέους τῆς ἀγάπης καί τῆς διπλῆς ωφελείας τοῦ ἀλησιμονήτου Νικολοῦ της.

Πρωτοπρεσβύτερος
ΙΓΝΑΤΙΟΣ Ι. ΠΑΠΑΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τήν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτῆτης: «Χριστιανική Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδός Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 32.35.023. Ἐκδότης καί Διευθυντής Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ἴπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμή τεύχους δρχ. 200. Ἐτησίᾳ συνδρομή, ἐσωτερικοῦ δρχ. 2.000, ἐξωτερικοῦ 20 \$ U.S.A. Ἡ διεύθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς εαυτήν τό δικαίωμα νά μή δημοσιεύῃ ἢ νά συντέμνῃ κατά τήν κρίσιν της οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιευόμενα ἢ μή, δέν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει καί βιβλιοκρίσιαι δέν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Νοέμβριος 2000

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Άπο τίς έκδόσεις «Ή Δαμασκός» κυκλοφορούν:

ΑΡΧΙΜ. ΗΛΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ
ΤΡΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Σύγχρονα μηνύματα για τρία κορυφαία θέματα.

*

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ι. ΓΚΙΑΛΑΣ

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

Περιλαμβάνει τή βιογραφία
του ποιητού και μελετήματα για τὸ ἔργο του.

*

ΑΡΧΙΜ. ΗΛΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ
ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΡΟΦΕΣ

Κορυφαίοι του Πνεύματος «μαρτυρούν τή ἀλήθεια».

*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ

Πρωτοπρεσβυτέρου

Καθηγητού Πανεπιστημίου

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Θεολογία - Ίστορία - Παιδεία

*

ΑΥΤΟΙ ΔΕΝ ΥΠΕΚΥΨΑΝ

Γ' έκδοση

*

Έκδόσεις «Ή Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Άπό τις εκδόσεις «Η Δαμασκός» κυκλοφοροῦν:

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΦΩΤΑ ΚΑΙ ΣΚΙΕΣ

Δοκίμια πνευματικού προσανατολισμοῦ

*

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΤΟ ΠΑΡΑΞΕΝΟ

ΤΗΛΕΦΩΝΗΜΑ

Σκηνές και χρονογραφήματα.

*

ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ - ΠΑΛΑΙΟΥ

ΕΛΠΙΔΑΣ ΧΑΜΟΓΕΛΑ

Χαριτωμένη ποιητική συλλογή.

*

ΕΛ. Χ. ΚΟΥΛΟΥΜΠΑΡΙΤΣΗ

ΟΤΑΝ Η ΕΥΛΑΒΕΙΑ

ΓΙΝΕΤΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Η γέννηση και η εξέλιξη τῆς πολυφωνικῆς
θρησκευτικῆς μουσικῆς στήν Εὐρώπη.

*

Γ. Δ. ΚΟΥΒΕΛΑ

Η ΣΥΓΧΥΣΗ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ ΜΑΣ

ΚΑΙ Η ΔΙΕΞΟΔΟΣ

Έκδόσεις «Η Δαμασκός»

Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283